

”För varje minut som går och ingen gör något för att hjälpa barn, så blir det bara värre.”

Återrapportering av uppdraget Brottsförebyggande arbete – hur barn kan skyddas från att utnyttjas i kriminella aktiviteter.

”För varje minut som går och ingen gör något för att hjälpa barn, så blir det bara värre.”

Återrapportering av uppdraget om Brottsförebyggande arbete – hur barn kan skyddas från att utnyttjas i kriminella aktiviteter

Förord

"Ni måste hinna före de kriminella"

"Vi har förstått hur allvarligt det är men inte ni vuxna"

Det säger två av alla barn som jag har samtalat med på av de institutioner som vi har besökt.

Den senaste tidens utveckling, där barn och unga dras in i kriminella nätverk och begår allvarliga brott, har skapat en helt ny verklighet i vårt samhälle. Denna förändring är både oroande och svår att överblicka. Samhället saknar både den kunskap som behövs för att förstå orsakerna bakom utvecklingen och de verktyg som krävs för att effektivt möta och, framför allt, bryta den destruktiva spiralen.

Barnombudsmannen är djupt oroad över den eskalerande situation som råder för barn i dag där allt yngre barn dras in i gäng. Vi vill därför betona vikten av att lyssna på de som är de verkliga experterna – nämligen de barn och unga som själva lever i denna utsatta verklighet. De barn och unga som i dag är frihetsberövade, misstänkta för eller dömda för allvarliga brott som mord, vapenbrott, narkotikabrott, besitter ovärderliga insikter om hur brottslighet påverkar deras liv och om vilka insatser som kan göra verklig skillnad för att förändra deras situation. Genom deras berättelser får vi en unik inblick i deras uppväxtvillkor, hur brottsligheten påverkar dem och vilka åtgärder som kan hjälpa till att stoppa utvecklingen och förhindra att fler unga dras in i kriminalitet. Barn och ungas röster är avgörande för att samhället ska kunna förebygga att fler barn rekryteras och för att kunna vidta rätt åtgärder för att hjälpa de som vill bryta med kriminaliteten.

Barnombudsmannen har genomfört 88 djupintervjuer med frihetsberövade barn och unga och en enkätundersökning som samlat 543 svar från frihetsberövade barn och unga. Vi har även arbetat med referensgrupper bestående av barn och unga med egen erfarenhet av frihetsberövande. Deras bidrag har varit ovärderliga och har gett oss värdefulla synpunkter under hela arbetets gång.

Barnombudsmannen har haft i uppdrag att föra en dialog med berörda myndigheter om hur barn ska skyddas från att utnyttjas i kriminella aktiviteter, samt hur vi kan skapa arbetsformer för barns delaktighet i det brottsförebyggande arbetet. Det stöd vi har gett till andra aktörer och de samtal vi har fört med myndigheter har kunnat göras med trovärdighet och insikt, baserat på vårt eget arbete som grundar sig på barns delaktighet.

De insikter som barn och unga har delat med sig av är tydliga: tidiga insatser är avgörande – redan på förskolan. Det handlar om att verkligen se barnens bakomliggande problem och utsatthet, inte bara deras beteende. De lyfter fram behovet av närvarande, trygga och empatiska vuxna som kan erbjuda stöd och vägledning för att förhindra att fler barn hamnar i deras situation. Jag vill att dessa tankar ska vara med er som en viktig del av denna rapport.

Vi är djupt tacksamma för att dessa barn och unga har delat med sig av sina upplevelser på ett generöst sätt. De har berättat om svåra uppväxtvillkor, hur rekrytering till gäng sker och sociala mediars roll i detta, samt om de olika roller som tjejer och killar får inom gängen. De har också lyft fram vilka samhällsförändringar som krävs för att bryta denna utveckling. Genomgående har de uttryckt en stark vilja att förhindra och hjälpa andra barn att inte göra samma misstag. De erkänner sina fel, reflekterar över sina handlingar och visar en genuin vilja att förändras. Denna klarsynthet och vilja till förändring måste också finnas bland beslutsfattare på alla nivåer. Vi måste erkänna att vi under lång tid har svikit de barn som lever i utsatthet. Först när vi fullt ut erkänner detta kan vi på allvar börja vända utvecklingen och göra rätt.

Juno Blom, barnombudsman

Innehåll

"För varje minut som går och ingen gör något för att hjälpa barn, så blir det bara värre."	1
Återrapportering av uppdraget om Brottsförebyggande arbete – hur barn kan skyddas från att utnyttjas i kriminella aktiviteter	1
Förord	2
Innehåll.....	3
1. Barnombudsmannen har följande uppdrag	3
Barnombudsmannen ska.....	3
2. Syfte och bakgrund	3
2.1 Syfte.....	3
2.2 Bakgrund: Barn och unga i kriminella nätverk	3
2.2 Barns och ungas uppväxtvillkor påverkar	5
3. Genomförande	6
3.1 Dialog med myndigheter om att skydda barn från kriminalitet.....	6
3.2 Stöd kopplat till barns och ungas delaktighet	6
3.3 Barns och ungas delaktighet i uppdraget	7
3.4 Internationella och nationella erfarenheter av att förebygga att flickor rekryteras och utnyttjas av kriminella nätverk.....	9
4. Resultat från barnsamtal och enkät	9
4.1 Rekrytering av barn och unga in i organiserad brottslighet	9
4.2 Barn som utsatta och förövare.....	15
4.3 Barn och unga ger råd till beslutsfattare om hur kriminalitet kan förebyggas ...	19
4.4 Barn och unga ger råd till vuxna som möter barn.....	25
4.5 Barn och unga ger råd till barn som är på väg in i kriminalitet.....	27
4.6 Barn och unga ger råd om hur återfall i kriminalitet kan förebyggas	30
5. Barnombudsmannens analys.....	31
6. Referenser	33
7. Bilagor	34
8. Kostnadsberäkning / Ekonomisk redovisning	35

1. Barnombudsmannen har följande uppdrag

Barnombudsmannen ska

- fortsatt föra en kontinuerlig dialog med berörda myndigheter om hur barn kan skyddas från att utnyttjas i kriminella aktiviteter. Myndigheten ska erbjuda stöd avseende metoder och arbetsformer för hur barn och unga kan göras delaktiga och komma till tals inom ramen för det brottsförebyggande arbetet. Ett genusperspektiv ska genomgående tillämpas i uppdraget. I uppdraget ingår att bidra till ökad kunskap, i synnerhet om könsskillnader inom området. Myndigheten ska särskilt inhämta flickors åsikter och erfarenheter om hur de kan skyddas från att påverkas och utnyttjas i kriminella aktiviteter och ta del av internationella och nationella erfarenheter av att förebygga att flickor rekryteras och utnyttjas av kriminella nätverk (S2023/02468).¹

2. Syfte och bakgrund

2.1 Syfte

Syftet med uppdraget är att bidra till att barn skyddas från att utnyttjas i kriminella aktiviteter, öka kunskapen om könsskillnader inom det brottsförebyggande arbetet och bidra till utveckling av barns delaktighet i det brottsförebyggande arbetet.

2.2 Bakgrund: Barn och unga i kriminella nätverk

Idag beräknas 1 700 barn under 18 år vara aktiva i kriminella nätverk, ytterligare 3 700 barn beräknas ha en koppling till dessa nätverk.² Andelen barn som är aktiva i kriminella gäng uppgår till 13 procent. Av dessa bedömer polisen att 240 är mellan 0–14 och 1 500 är mellan 15–17 år. Det är framförallt barn som rekryterar andra barn till kriminella nätverk.³

Sverige är rankat som ett av de mest kriminella länderna i norra Europa⁴ och ligger på en högre nivå när det gäller dödligt våld mot unga män jämfört med Europa i stort. Ökningen kan kopplas till dödsskjutningarna i kriminell miljö.⁵ Även om antalet dödsskjutningar har minskat något de senaste åren ligger Sverige på fortsatt höga nivåer.

Enligt polisens kartläggning är runt 95 procent av aktiva gängkriminella pojkar och män och runt 5 procent flickor och kvinnor.⁶ Flickor och kvinnor finns i större utsträckning i stödjande roller som möjliggörare och specialister, men mer sällan i strategiska positioner. Polisen bedömer att 97 procent av de strategiska rollerna innehålls av män. Kvinnors stödjande roller i gängen har inneburit att deras inblandning inte uppmärksammas i lika hög grad. Polisen bedömer vidare att det fortfarande kan finnas en underskattning av kvinnors delaktighet i

¹ Regeringsbeslut S2024/002468

² Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2024). *Lägesbild över aktiva gängkriminella i Sverige*. Dnr: A498.909/2023.

³ Brottsförebyggande rådet (2023). *Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde*.

⁴ Rankat av Global initiative år 2023.

⁵ Brottsförebyggande rådet. *Dödligt våld*, <https://bra.se/amnen/dodligt-vald>.

⁶ Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2024). *Lägesbild över aktiva gängkriminella i Sverige*. Dnr: A498.909/2023.

kriminella nätverk. Andelen kvinnor är större i gruppen som har koppling⁷ till kriminella nätverk där andelen är 19%, jämfört med de som är aktiva.

Kvinnor deltar i allt större utsträckning i de kriminella miljöer som utövar grovt våld. Kvinnor är genomförare, möjliggörare och offer i det grova våldet i kriminella miljöer. Deras inflytande har hittills inte kartlagts och tydliggjorts tillräckligt, vilket innebär att de har kunnat bidra till de kriminella miljöernas verksamhet.⁸

Då det övervägande är män som utför brottsliga handlingar har kriminologisk forskning länge förbisett kvinnors roll i brottsliga miljöer.⁹ Exempelvis har kriminologisk livslopps forskning positionerat brottsliga handlingar som kvinnor begår som en annan typ av socialt fenomen än de som män utför, där män ses som "verkliga" brottslingar i motsättning till kvinnor. Denna syn har påverkat upplägget av forskningen och osynliggjort kvinnors roller i brottsliga miljöer samt deras vägar in.¹⁰

Killar och tjejer som hamnar i brottslighet delar till stor del samma bakgrunds- och riskfaktorer men tjejer tenderar att utföra sin första brottsliga handling senare än killar som utför brott.¹¹ Studier från både Europa och Nordamerika pekar på att flickor som hamnar i kriminalitet ofta har vuxit upp under mycket svåra förhållanden. De har vuxit upp i familjer där det förekommit fattigdom under lång tid, alkoholism, drogmissbruk, psykisk ohälsa, vanvård, och fysiskt eller sexuellt våld.¹² Viss forskning pekar också på att konsekvenserna av ett kriminellt liv är större för kvinnor än för män, eftersom det innebär avvikelse mot feminina normer och förväntningar. Därför upplever kriminella kvinnor i större utsträckning stigmatisering än kriminella män.¹³ Bland kvinnor som lever ett kriminellt liv missbrukar två tredjedelar droger och majoriteten har varit kända av polisen sedan de var minderåriga.¹⁴ Bland de kvinnor som länge levt ett kriminellt liv har en större andel vuxit upp i familjer med kronisk fattigdom, än bland samma grupp män. Kvinnorna karakteriseras således generellt av svårare uppväxtförhållanden (direct and accumulated resource deficiencies¹⁵) än samma grupp män.

Barn placeras idag på Statens institutionsstyrelsens särskilda ungdomshem (Sis-hem) enligt LVU¹⁶ och för att verkställa en påföljd enligt LSU¹⁷. Alla som placeras på Sis-hem är alltså inte dömda för brott och många är inte heller placerade utifrån att de har ett kriminellt beteende, men de barn som är placerade delar ändå flera av de riskfaktorer med gruppen som begår

⁷ Personer som kan länkas till minst två aktiva i kriminella nätverk, eller varit medmisstänkt till en som är aktiv i kriminella nätverk, enligt polisens kriterier.

⁸ Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2022). *Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer*. Dnr. A440.265/2019.

⁹ Gålnander, R. (2020). *Maintaining desistance. Barriers and expectations in women's desistance from crime*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet; Estrada, F., & Nilsson, A. (2012). Does it cost more to be a female offender? A life-course study of childhood circumstances, crime, drug abuse, and living conditions. *Feminist Criminology*, 7(3), 196-219.

¹⁰ Estrada, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2016). The darker side of equality? The declining gender gap in crime: Historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts. *British Journal of Criminology*, 56(6), 1272-1290; Estrada, F., & Nilsson, A. (2012). Does it cost more to be a female offender? A life-course study of childhood circumstances, crime, drug abuse, and living conditions. *Feminist Criminology*, 7(3), 196-219.

¹¹ Estrada, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2016). The darker side of equality? The declining gender gap in crime: Historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts. *British Journal of Criminology*, 56(6), 1272-1290

¹² Arnell, L., Moberg Stephenson, M., & Vogel M. A. (2024). *Forskningsöversikt: Flickor och unga kvinnor i kriminella gäng. Riskfaktorer, delaktighet och stödinsatser*. Barnombudsmannen; Belknap, J., & Holsinger, K. (2006). The gendered nature of risk factors for delinquency. *Feminist Criminology*, 1(1), 48-71; Estrada, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2016). The darker side of equality? The declining gender gap in crime: Historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts. *British Journal of Criminology*, 56(6), 1272-1290.

¹³ Steffensmeier, D., & Allan, E. (1996). Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending. *Annual Review of Sociology*, 22, 459-487; Gorman-Smith, D., & Loeber, R. (2005). Are developmental pathways in disruptive behaviors the same for girls and boys? *Journal of Child and Family Studies*, 14, 15-27.

¹⁴ Estrada, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2016). The darker side of equality? The declining gender gap in crime: Historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts. *British Journal of Criminology*, 56(6), 1272-1290.

¹⁵ Direct indicators of social disadvantage—omfattar exempelvis kronisk fattigdom och sociala problem; indirect indicators—omfattar exempelvis socioekonomisk utsatthet.

¹⁶ Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.

¹⁷ Lag (1998:603) om verkställighet av slutna ungdomsvård.

brott. Drygt sju av tio barn och unga på Sis-hem uppfyller kriterierna för minst en psykiatrisk diagnos och graden av samsjuklighet är hög. Vanliga diagnoser är neuropsykiatriska funktionsnedsättningar som ADHD och autism samt substansbruk eller substansberoende, uppförandestörningar och posttraumatiskt stressyndrom (PTSD). En del av barnen behöver omfattande psykiatrisk vård.¹⁸

Antalet killar som misstänks för mord har ökat markant mellan år 2012 och 2022, både i åldersgruppen 15 till 17 år och 18 till 20 år. År 2022 var hälften av alla mordmisstänkta barn och unga under 21 år, vilket kan sättas i relation till att de tio år tidigare stod för omkring 20 procent. Även för brottsrubriceringar kopplade till utpressning och bedrägeri har antalet misstänkta barn och unga ökat väsentligt i såväl kriminalstatistiken som i statistikuttaget från Åklagarmyndigheten (rörande LUL-misstankar).¹⁹

2.2 Barns och ungas uppväxtvillkor påverkar

Barnombudsmannen har i uppdraget genomfört djupintervjuer med 88 frihetsberövade barn och unga mellan 15 - 24 år, 19 tjejer och 69 killar. En redogörelse för deras uppväxtvillkor och utsatthet för våld under uppväxten beskrivs i rapporten "*Det har alltid funnits våld, alltså när det funnits problem*". Återrapportering av regeringsuppdraget barn och ungas uppväxt- och levnadsförhållanden och risk för att involveras och utnyttjas i kriminalitet.²⁰

De barn och unga vi intervjuat har ofta växt upp under mycket svåra förhållanden, oavsett kön. De har i hög grad varit utsatta för våld i hemmet och har ofta levt med destruktiva hemförhållanden där det funnits problem med missbruk, psykisk ohälsa och kriminalitet. I djupintervjuerna har både tjejer och killar konsekvent berättat om våldsutsatthet i hemmet. Tjejer har i högre utsträckning svarat i Barnombudsmannens enkät att de blivit utsatta för våld i hemmet, 61 procent, medan motsvarande siffra för killar är 24 procent. Dock har killar i högre utsträckning valt att helt hoppa över frågor om våld, 18 procent jämfört med 4 procent för tjejer. Hälften av alla utlandsfödda tjejer som besvarat enkäten har uppgett utsatthet för hedersrelaterat våld och förtryck. Tjejer har i djupintervjuerna berättat om sexuella övergrepp de utsatts för, och även i Barnombudsmannens enkät framkommer att tjejer i hög grad har erfarenheter av sexuellt våld, 44 procent av alla tjejer som besvarat enkäten. I enkätundersökningen framkommer dock även att killar som har rekryterats till organiserad brottslighet har utsatts för sexuella övergrepp, sju procent av alla som besvarat enkäten vilket är något högre än snittet i Sverige.²¹

I vår enkät har hela 65 procent av de svarande uppgett utsatthet för våld, uppdelat på egen utsatthet eller att ha bevittnat våld²² mot andra. Hälften har själva har blivit utsatta för våld. Andelen tjejer som utsattas för våld själva är betydligt högre än killar, 75 procent i jämförelse med 45 procent.²³

Frihetsberövade barn och unga har ofta haft hög skolfrånvaro och svårigheter i skolan. Barnen har berättat att skola, socialtjänst eller andra myndigheter sällan ställt frågor om de har bevittnat eller utsatts för våld. Det gäller även när socialtjänsten varit inkopplad i familjen. Samhällets insatser har oftast fokuserat på problem med barnets beteende utan att uppmärksamma dessa som en konsekvens av den, ofta traumatiska, uppväxtmiljön.

¹⁸ Socialstyrelsen (2019). *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov. Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård.*

¹⁹ Brottsförebyggande rådet (2023). *Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde.*

²⁰ Barnombudsmannen, Dnr BO2025-0074

²¹ Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet. *Mäns utsatthet för sexuellt våld*, <https://www.uu.se/centrum/nck/kunskapsbank-om-vald/fakta-och-forskning-om-vald/mans-utsatthet-for-sexuellt-vald>.

²² När det gäller barn som bevittnat våld i hemmet mot närstående är det utsatthet för våld

²³ Dock har 18 procent av killarna valt bort att svara på frågor om våld.

Tjejer som rekryterats till organiserad brottslighet har i högre grad än killar beskrivit att de utsatts för mobbning i skolan, medan killar i större utsträckning beskrivit att de mobbat andra.

För både killar och tjejer ökar våldsutsatthet i hemmet risken för att utsättas för våld även på andra arenor, såsom närområdet och skolan. Svåra uppväxtvillkor ökar också risken för att barn och unga ska utnyttjas och involveras i kriminalitet.

3. Genomförande

3.1 Dialog med myndigheter om att skydda barn från kriminalitet

Barnombudsmannen har haft i uppdrag att föra dialog med berörda myndigheter om hur barn kan skyddas från att utnyttjas i kriminella aktiviteter. Barnombudsmannen har samverkat med många olika aktörer i uppdraget, såsom det nationella samverkansorganet Bob inom Polismyndigheten, Kriminalvården, Statens institutionsstyrelse, Brottsförebyggande rådet, Vetenskapsrådet, Myndigheten för delaktighet, Jämställdhetsmyndigheten, stadsförvaltningen i Stockholms stad och statliga utredare. Under året har ett tjugotal samverkansmöten genomförts för att inhämta information och dela erfarenheter med varandra.

Barnombudsmannen har utöver det deltagit vid ett stort antal möten, utbildningstillfällen, konferenser och runda bords-samtal där fokus har varit kunskap om barns delaktighet i det brottsförebyggande arbete.²⁴ Vid i princip samtliga externa möten, presentationer, föreläsningar och övriga framträdanden som barnombudsman Juno Blom haft under hösten 2024 har Barnombudsmannens arbete med djupintervjuer med barn och unga som är frihetsberövade lyfts. Syftet har varit att deras röster ska få påverka de åtgärder som tas fram för att förebygga att barn och unga dras in i kriminalitet.

Barnombudsmannen har även genomfört samverkansmöten med civilsamhället, exempelvis Fryshuset samt ett rundabordssamtal med civilsamhällesorganisationer som har verksamhet i häkte och anstalt och bedriver olika typer av återfallsförebyggande arbete med intagna.

3.2 Stöd kopplat till barns och ungas delaktighet

Barnombudsmannen har haft i uppdrag att ge stöd avseende metoder och arbetsformer för hur barn och unga kan göras delaktiga och komma till tals inom ramen för det brottsförebyggande arbetet. Barnombudsmannen har under året vidareutvecklat sitt arbetssätt för att genomföra semistrukturerade djupintervjuer med barn som befinner sig frihetsberövade på grund av brott. Det har funnits ett mycket stort intresse från berörda myndigheter och organisationer att ta del av Barnombudsmannens arbetssätt, metod och resultat.

Vi har i samverkansmöten och andra sammanhang informerat om tillvägagångssättet med referensgrupper av barn och unga, hur barnsamtal kan genomföras under trygga förhållanden och hur andra myndigheter och aktörer själva kan involvera barn i sina uppdrag kopplat till brottsförebyggande arbete. Barnombudsmannens barnrättsjuristnätverk för jurister på statliga myndigheter och organisationer har under året haft fokus på artikel 12²⁵ och barns delaktighet. Även där har vi gett inspiration till hur barn kan göras delaktiga i det brottsförebyggande arbetet.

Vidare har Barnombudsmannen informerat myndigheter om vissa resultat och vad barn har lyft i djupintervjuerna. Syftet har varit att bidra till andra myndigheters brottsförebyggande

²⁴ Lista ett urval av dessa tillställningar (samt om möjligt hur många vi har nått).

²⁵ Möte hos Barnombudsmannen den 22 nov 2024.

arbete, exempelvis till Kriminalvården, Polisen, Statens institutionsstyrelse och Myndigheten för delaktighet.

Barnombudsmannen har även parallellt med uppdraget tagit fram ett metodstöd för att skapa bättre förutsättningar för barns delaktighet.²⁶

3.3 Barns och ungas delaktighet i uppdraget

Barnombudsmannen har haft i uppdrag att inhämta flickors åsikter och erfarenheter om hur de kan skyddas från att påverkas och utnyttjas i kriminella aktiviteter. Vi har genomfört enskilda djupintervjuer, samtalat med referensgrupper av barn och unga och gjort en enkätundersökning. Målgruppen är tjejer och killar, 15–24 år. Både tjejer och killar har bidragit med sitt perspektiv på hur barn och unga involveras i grov kriminalitet, och med råd till andra barn och unga. Ett genusperspektiv har genomgående tillämpats i uppdraget i syfte att bidra till ökad kunskap om könsskillnader inom området.

Referensgrupp

Barnombudsmannen har skapat två referensgrupper bestående av frihetsberövade barn och unga, både tjejer och killar. Genom hela processen har barnen och de unga deltagit i workshops och diskussioner, vilket har gett oss viktiga perspektiv, erfarenheter och råd till uppdragets olika delar. Deras inspel har varit viktiga för att säkerställa att Barnombudsmannens arbete har speglat frihetsberövade barn och ungas behov och livsvillkor. Referensgruppens bidrag har varit ovärderliga och har gett oss värdefulla synpunkter under hela arbetets gång.

Djupintervjuer

Under våren och hösten 2024 genomförde vi 88 semistrukturerade djupintervjuer med barn och unga mellan 15 och 24 år som befinner sig på låsta institutioner. Av dessa är 19 tjejer och 69 killar. Åldersfördelningen är 40 barn 15–17 år, och 48 unga 18–24 år. De allra flesta hade erfarenhet av flera av de institutionerna vi besökt; Sis-hem, häkte och anstalt. Därutöver har de allra flesta även berättat om erfarenhet av arrest. Många barn och unga har även varit frihetsberövade flera gånger på de olika institutionerna. Forskning visar att fler killar än tjejer är involverade i grov kriminalitet, och att fler killar frihetsberövas för allvarliga brott som rån, vapenbrott, mord eller mordförsök och narkotikabrott. Detta återspeglas också i könsfördelningen i Barnombudsmannens intervjumaterial.

I intervjuerna har vi använt oss av en intervjuguide framtagen inom ramen för uppdraget. Den har tagits fram tillsammans med referensgrupper av frihetsberövade barn och unga, såväl tjejer som killar. De har bidragit kring val av teman och hur frågorna ska vara formulerade.

Barnombudsmannen har på förhand skickat ut ett informationsbrev till barn och unga om att vi ska komma till den plats där de sitter frihetsberövade. Väl på plats har vi arbetat för att skapa en lugn och trygg miljö, där vi även gett muntlig information om vilka vi är och vilka teman vi kommer ställa frågor om. Vi har varit tydliga med att det är frivilligt att delta, att man svarar på de frågor man vill, att det inte finns några rätta eller fel svar och att det när som helst går att avbryta intervjun. Varje djupintervju har pågått i 60–90 minuter, där 90 minuter var den maximala tid vi fick av institutionerna.

Det var flera aktörer som inför detta arbete lyfte farhågor till Barnombudsmannen. Det handlade bland annat om att dessa barn och unga skulle vara svåra att intervjua, bara skulle sitta tysta eller inte skulle klara av att sitta stilla och hålla fokus. Men Barnombudsmannen

²⁶ Barnombudsmannen. *Webbstöd för barns delaktighet*, <https://www.barnombudsmannen.se/stod-och-verktyg/genomfora-barnkonventionen/barns-delaktighet-och-inflytande/webbstod-for-barns-delaktighet/>.

upplevde istället att barn och unga hade ett enormt behov av att få prata och ville bidra, och att tiden snarare inte räckte till än att de skulle ha svårt att sitta stilla. Att samtalen blev så långa som 60–90 minuter är ett resultat av barns och ungas engagemang. Vidare handlade farhågor om att det inte skulle gå att ställa frågor om familj, uppväxt och våld för att det är för känsligt. Inga av dessa farhågor har besannats.

Barn och unga har generöst bidragit med sina tankar och erfarenheter. De har konsekvent valt att berätta om sin våldsutsatthet och sina uppväxtvillkor. Många av barnen och de unga har efter samtalen berättat att det varit skönt att för första gången få prata om saker som gjort ont under uppväxten. De har även sagt att det faktum att någon för första gången ställt frågor om våldsutsatthet, lyssnat, tagit emot och bekräftat dem i sina berättelser har bidragit till att deras tillvaro blivit mer begriplig.

Barnombudsmannen har använt tematisk analys utifrån Braun och Clarke (2006)²⁷ och för att koda materialet har vi använt både induktiv, datastyrd, och deduktiv, teoristyd, kodning. I analysen har vi använt deskriptiva, semantiska teman och tolkande, latent teman med undersökande underliggande idéer och normer.

Enkätstudie

Barnombudsmannen har genomfört en enkätundersökning som speglar intervjuguiden. Enkätfrågorna har testats av våra referensgrupper och deras synpunkter har varit värdefulla för att göra frågorna relevanta och anpassade efter barns och ungas behov och förutsättningar. Enkäten gav oss möjlighet att lyssna in fler frihetsberövade barn och unga eftersom vi inte haft möjlighet att träffa alla som bad om att få träffa oss. En enkätundersökning efterfrågades även av referensgruppen, som framförde att det finns ett stort behov bland dessa barn och unga att få göra sin röst hörd, och att det var viktigt att så många som möjligt fick möjlighet att berätta om sin uppväxt och hur de behandlas på låsta institutioner. Enkäten möjliggjorde även för barn med olika förutsättningar att göra sin röst hörd/dela sina tankar, exempelvis de som hellre skriver än pratar.

För att säkerställa en bred datainsamling skickade Barnombudsmannen ut totalt 1 610 pappersenkäter. Antalet enkäter var högre än antalet frihetsberövade barn på institutionerna eftersom barn och unga kan flyttas mellan olika låsta institutioner, och det kan tillkomma fler under en insamlingsperiod. Det fanns alltså en osäkerhet kring det exakta antalet frihetsberövade barn och unga som skulle befinna sig på institutionerna under insamlingsperioden, och Barnombudsmannen ville säkerställa att det aldrig skulle uppstå brist på enkäter. Det är oklart exakt hur många enkäter som faktiskt delades ut till barn och unga. Barnombudsmannen har tagit emot 560 enkätsvar, varav 543 var helt eller delvis besvarade.

Enkäterna skickades tillsammans med missivbrev och frankerade svarskuvert till 17 Sis-hem och 13 häkten. Sis-hemmen tar emot barn och unga av båda kön med psykosocial problematik, kriminalitet eller missbruk. Placering sker antingen enligt LSU (lagen 1998:603 med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare) eller LVU (lagen 1990:52 med särskilda bestämmelser om vård av unga). De 13 häktena, är de största där barn och unga som är misstänkta för brott placeras.

Enkäten bestod av fem bakgrundsfrågor, vilka speglar de frågor som Barnombudsmannen använde i sitt samtalsstöd inför genomförandet av de fysiska djupintervjuerna, samt 23 tematiska frågor, varav vissa innehöll fritextsvar. Enkätsvaren har bearbetats externt och därefter analyserats av Barnombudsmannen.

---

²⁷ Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.

Under arbetet med enkäten har Barnombudsmannen fått kännedom om barn som far illa eller riskerar att fara illa, samt om misstankar kring barn som kan ha utsatts för brott. I enlighet med vår lagstadgade skyldighet och möjlighet har vi i förekommande fall gjort orosanmälningar till socialnämnden och anmälningar till Inspektionen för vård och omsorg (IVO).

Avgränsning och inriktning

Vi har besökt häkten, anstalter och Sis-hem över hela landet och genomfört intervjuer med barn och unga 15–24 år. De var misstänkta och häktade eller dömda, för allvarlig brottslighet, så som grovt rån, vapenbrott, mord, mordförsök och grovt narkotikabrott. Vi har haft en prioriteringsordning där vi i första hand har träffat tjejer 15–17 år och i andra hand, tjejer 18–24 år. Därefter killar 15–17 år och sist killar 18–24 år. Det var flest killar som var frihetsberövade vilket återspeglas i antalet intervjuade ur respektive kategori.

Barnombudsmannens referensgrupper har kommit med förslag på vilka institutioner vi bör prioritera att besöka. Barnen hade även önskemål om att Barnombudsmannen skulle åka ut oanmält till institutionerna för att "se verkligheten", något vi inte har möjlighet att göra²⁸.

Vid djupintervjuerna har vi ställt frågor om uppväxtvillkor inklusive våldsutsatthet, skolgång, stöd och hjälp från samhället innan frihetsberövandet, tiden under frihetsberövandet, råd till beslutsfattare och andra barn samt framtid och drömmar. Barnombudsmannen har inte ställt frågor om det brott som föranlett frihetsberövandet. En bidragande faktor till det är att vi besökt barn och unga i häkten, där det råder förundersökningssekretess och alla uppgifter som rör aktuella brott ska hanteras av rättsväsendet.

I redovisningen av barns och ungas röster redogör vi inte för på vilken typ av låst miljö vi har träffat barnet eller den unge. Vi redogör inte heller för ålder. Skälet till detta är att gruppen är så pass liten, särskilt när det gäller tjejer, att vi prioriterat att säkerställa anonymiteten.

Barn är experter på sin egen situation. Barnens röster i denna rapport är inte representativa för samtliga barn i Sverige och resultaten kan därför inte generaliseras. De citat från barn som publiceras i rapporten har i vissa fall varsamt redigerats för att underlätta läsningen.

3.4 Internationella och nationella erfarenheter av att förebygga att flickor rekryteras och utnyttjas av kriminella nätverk

Barnombudsmannen har tagit del av relevant forskning och rapporter rörande grov kriminalitet och brottsförebyggande arbete med fokus på rekrytering och utnyttjande av flickor och kvinnor i kriminella nätverk.

4. Resultat från barnsamtal och enkät

4.1 Rekrytering av barn och unga in i organiserad brottslighet

Organiserad brottslighet är ofta sammanslutningar med en patriarkal ordning och omfattande våldskapital. Det är vanligt med hot, våld och sexuella övergrepp. De barn och unga som Barnombudsmannen intervjuat beskriver att gängen erbjuder en gemenskap och lockar med en livsstil som innefattar pengar, kläder och prylar. Detta tycks locka framför allt unga killar. Det finns olika vägar in i grov organiserad brottslighet där killar och tjejer groomas, lockas eller luras in i kriminalitet. Barn och unga lyfter också sociala mediers roll för rekryteringen och beskriver att den kriminella livsstilen är trendig.

"Låt inte dina barn lyssna på [artistnamn]. Låt inte dina barn lyssna på [artistnamn] som sjunger om att skjuta och släppa bomber och hur mycket pengar de tjänar på att

²⁸ Barnombudsmannen saknar både resurser och lagstöd för att genomföra sådant arbete.

sälja droger. För att börja lyssna på sådant, du tycker att det är coolt. Sitta med den musiken i dina hörlurar och du är i stan och går runt där liksom. Det är för enkelt nu för tiden, hur ska jag förklara... Det är så lättåtkomligt. Kriminella personer finns ju i varje hörn. Man går ju till barnen [...] och rekryterar ju de små nu. För att de vet att "här, kolla, du får 20 000 kronor". Det är ju en förmögenhet för en 10-åring. "20 000 spänn får du ifall du lägger den väskan där borta". Det är ju som ingenting. En 10-åring har ju ingen koll på vad det handlar om. Men för den här kriminella personen, då har han plötsligt gjort sig skyldig till ett jättegrovtt brott. Det är för enkelt för att bli kriminell nu. De syns ju överallt. Sociala medier, i musiken, det är TikTok, man rekryterar via Instagram" **tjej**

"Sociala medier, de kan söka sig dit. Nu har ju gängbrottslighet blivit en trend på sociala medier också. Alltså det har ju blivit live streaming och rapp. Man följer det som en fotbollsmatch nästan. Det är helt sjukt, folk följer det som en fotbollsmatch. Ja, den här dog, 1–0. Den här dog, 1–1. Vem är det som leder? Det är de här som leder. Det är helt sjukt att det ens..." **kille**

"Men alla de här äckliga gängen som finns i detta landet. Jag vill se att de inte får med sig de här barnen. Alltså. Alltså jag mår illa när jag tänker på det. För att alltså det är barn. De ska liksom sitta i sandlådan och leka. De ska inte springa runt med vapen. Helt stört." **tjej**

"Jag tror det handlar om att det är en sådan trend nu. Det är som att det är någon slags känd låt eller någonting som trendar. Det är coolt att vara kriminell nu för tiden. Det är någonting man strävar efter. Jag tror det gäller både killar och tjejer. När man är ung, det kan jag säga från min egen erfarenhet också, man tänker inte så mycket på konsekvenser. Man tänker inte på att fyra år faktiskt är en lång tid." **kille**

4.1.1 För tjejer går vägen in i kriminalitet ofta via nära relationer och missbruk

I djupintervjuerna beskriver tjejer att de dragits in i kriminella miljöer på olika sätt. För många sker det genom exempelvis pojkvänner, barndomsvänner eller släktingar som redan är involverade i kriminalitet. Relationerna kan inledningsvis vara en källa till trygghet och bekräftelse men leder ofta till att tjejerna utnyttjas för gängets syften. Många tjejer beskriver en svår uppväxt där de utsatts för allvarliga övergrepp och sedan dragits till destruktiva relationer. De får bekräftelse och upplever sig beskyddade av pojkvännen mot exempelvis andra män eller den egna familjen som utsatt dem. Det gäller inte minst för de tjejer som växt upp i hederskontext. Flera tjejer beskriver att de förväntats gömma droger eller vapen, fungera som budbärare eller på andra sätt stödja den kriminella verksamheten.

"Men att de kanske blir kära. Eller blir förförda snarare. Av någon kille. Och det är en cool värld med en kriminell kille. Och sen så kanske bara, "kan du ha de här sakerna istället åt mig"? Men egentligen så ville han bara utnyttja henne för det. Eller typ utnyttja för att göra saker. Precis som man gör med barn." **tjej**

"Jag blev ihop med en person som hade dåligt inflytande – sedan hamnade jag här." **hon fortsätter** " Tjejer tenderar att söka sig till dumma grabbar. Barn ser inte konsekvenserna av sina handlingar." **tjej**

"Och tjejer åker ju oftast med på det på grund av killarna. Det är oftast så de hamnar i skiten, dåliga killar." tjej

"Jag fick ingen hjälp av socialtjänsten när jag berättade hur jag har det hemma, jag fick inte göra någonting, inte gå ut, ha kompisar och bara våld våld våld. Och jag kände mig tvungen att gå till kriminella för att få skydd. För skolan eller socialtjänsten hjälpte mig ingenting." tjej

"För när han [pappa] åkte in i fängelset så lämnade han massa skit. [...] Och då fick jag hjälpa honom med det." tjej

En annan tjej berättar om en trygg vuxen som sagt till henne att hon ska vara misstänksam mot killar som vill utnyttja henne,

"Innan jag skulle börja gymnasiet då sa hon att jag verkligen ska fokusera på mitt plugg och att jag inte ska fokusera så mycket på killar. Men jag förstod ju inte vad hon menade med det. Och att jag alltid ska vara misstänksam mot människor. För att det är inte alla som vill en väl. Fast jag har ju inte tänkt så långt. Så det är typ först nu jag inser det."

En relativt stor grupp av de intervjuade tjejerna berättar om en egen missbruksproblematik. Många har växt upp i hem med utsatthet för våld och missbruk i hemmet, och de har själva tidigt börjat använda droger som en överlevnadsstrategi för att hantera sitt dåliga psykiska mående. De beskriver att kriminaliteten syftat till att finansiera missbruket, men hur de sedan blivit utnyttjade och tvingade att fortsätta utföra brott åt gäng.

"Men sen har jag mina vänner som har följt med från skolan som jag röker tillsammans med. Och sen har vi blivit ett gäng som röker tillsammans. Vi röker. Det är ju typ bara det. Och mina vänner säljer droger och la, la, la. Och sen, vi har inte gjort så mycket. Jag jobbar och jag är med dom. Det är det. Det är ju inte bra vänner om man säger så. För att jag tycker om när det är lite spänning och händer något. Men sen hamnade jag ju i en annan skit. Det var ju inte med mina vänner varför att jag sitter där. Jag hamnade i en annan sak och blev utnyttjad och tvingad och kunde inte komma ur det. Men det är ju det, man kan ju inte be om hjälp när man hamnar i såna situationer. Det var väldigt kört då." tjej

"Och de var ju supersnälla mot mig liksom. Alltså supersnälla. Men då blev det ju massa annat knark också. Och massa tokigheter. Och då var jag 19 år då. För jag hann bli 19. Så då började jag knarka massa andra saker också. Men jag fick ju de här vännerna. Och det var ju ingen som märkte någonting heller för det var ju aldrig någon som var på det där stödboendet. [...] Och sen så. Vi behövde pengar och det var då. Jag satte mig i skiten igen liksom." tjej

Även några killar har reflekterat kring tjejers väg in i kriminalitet.

"Alltså, för tjejer är det inte så vanligt med status och så men det blir väl mycket pengar för dem skulle jag säga." kille

"Alltså jag tror inte tjejer tycker det är så coolt med pengar och vapen och droger. Många av tjejerna blir säkert betalda i typ ecstasy och sånt. För det är typ det enda tjejer köper när de är med oss killar i centrum. Det är där de flesta som är med i gänget är. Och där kommer tjejerna och köper ecstasy eller hasch och sånt. Och så får de göra grejer för att få gratis droger i stället för att få pengar." kille

För flera tjejer tycks det även vara en riskfaktor att ha en egen lägenhet, exempelvis när man varit placerad under en längre tid och sedan får en träningslägenhet. Tjejerna groomas för förvaring av knark och vapen av pojkvänner eller personer i pojkvännens närhet. I något fall har tjejen varit med på det men sedan tappat kontrollen och blivit tvingad att förvara mer saker än hon velat.

"Nej men alltså när jag hamnade i en sådan här situation. Jag skulle ju aldrig kunna ringa polisen och berätta att jag har [en stor mängd] knark [...]. För då är det jag som sen blir golare när jag kommer ut, då är det ju kört för mig. [...] Ja. Speciellt när det är högst uppsatta kriminella. Alltså de dödar. Det spelar ingen roll om det är tjejer om det är killar om det är mammor om det är barn. Så att jag hade aldrig riskerat det för mig eller för min familj." tjej

"Jag fattade ju inte riktigt allt då. Jag hade ju då hållit en väska åt en kille. Han ringde och frågade om jag kunde hålla i en väska och så höll jag den då. Och sen efter han hade hämtat sin väska så kom polisen [...]. Så de sa ju då men du fattar väl varför. Så från där typ förstod jag." så här berättar hon om bakgrunden: "[Han] skrev till mig. Vi bor ju nära. Han visste innan att jag hade haft större lägenhet. Jag tror att han fattade att jag hade en lägenhet här då. Då skrev han, vänta lite skicka ditt nummer. [...] Då tänkte jag, vad kul att det är någon som bor nära. Så vi träffades kanske någon gång, en, två, tre gånger högst. Kollade film, pratade, lite så här vanligt. Sedan efter det så ringde han mig bara och frågade. Han hade frågat en gång innan och jag hade sagt nej. Sedan frågade han mig nu och tjatade och sedan till slut sa jag, ja, okej. Så det var typ det. Våldigt dumt." tjej

En annan tjej berättar:

"För att de trodde att de skulle få tag i större fiskar, andra kriminella. För att de vet ju vilket område detta är och de vet ju människor som är i detta området. [...] Så tänker jag ju först att det handlar ju om de här grejerna som jag lät honom ha i lägenheten. Och då var det ju inte mer än grönt och brunt²⁹. [...] Jag pratade med min advokat. Jag sa att de kan inte hålla mig, för att de mängderna som jag visste att det var, det är ju inte så pass mycket mängder att jag ska sitta häktad i väntan på dom. [...] Och då får jag till mig på ett förhör sen då. Tar han fram bilder. Då var det ju kokain. Han har tagit dit kokain till lägenheten." tjej

4.1.2 Status och gemenskap lockar killar in i kriminalitet

En tendens Barnombudsmannen kan se i materialet är att killarnas väg in i organiserad brottslighet tar lite längre tid än tjejernas. De börjar långt ned i hierarkin, även om killar också snabbt kan fastna genom exempelvis utfärdade påhittade skulder.³⁰ De barn och unga vi samtalat med beskriver hur killar oftare dras till status och pengar, och lockas av

²⁹ Pengar och hasch

³⁰ Det kan antingen handla om att man krävs tillbaka på saker barnet bjudits på tidigare, eller situationer såsom att barnet ombud gömma eller vakta droger, där de kriminella sedan felaktigt uppger att det saknas droger eller pengar.

sammanhållningen i gängen. Många beskriver även att det är trendigt och "coolt" att vara kriminell. Ofta har våldet normaliserats redan under uppväxten och killarna kan se kriminaliteten som en möjlighet att vinna respekt från sin omgivning, att det är ett sätt att bli "man". Barn och unga beskriver killar som börjar med mindre brott, som "springpojkar" och arbetar sig sedan uppåt i hierarkin. Efter ett tag skaffar de egna yngre killar som de styr över.

"Kriminella gäng är "snälla" när de rekryterar, kallar killarna för "bror", de visar samhörighet, vi skulle dö för dig osv. De ger pengar. Egentligen utnyttjar de bara de unga killarna." **tjej**

"Det är olika. Vissa gör det för pengar och vissa gör det för att få status. Det är ju två saker som är svårt att bryta. [...] Alltså, det är ju som jag sa, det är pengar och det är vissa som vill ha status. Så ja, det blir väl att man visar upp ett liv där det finns pengar och bilar och samma sak som ungdomar drömmer om. Och sen vissa vill ju bara ha status och ser att, alltså, många respekterar en person och lyssnar på den personen och vill ha samma sak. Sen har alla lite olika anledningar och så. Men just det här med pengar går ju att stoppa genom att, alltså, ställa bidrag och sådana saker. Jag själv som ungdom gick ju till skolan, men jag fatta aldrig varför. Det var inte som att jag tjänade någonting på det. Varken pengar eller kunskaper. Nästan allt som jag kan idag har jag lärt mig utanför skolan. Av att träffa folk, prata med olika människor och så tar man upp lite saker från, ja, lite överallt." **kille**

"Jag var lite äldre och han var typ tio, elva år. Vi träffades vid stationen. Alla känner alla i min stad. [...] Och sen hängde han med de äldre killarna. Mycket äldre hängde han med. Och alltså han typ. Jag tror han var en springpojke till andra. [...] Han hade haft problem med familjen." **tjej**

"Barn begår mord utan att tänka på straff, de har inte konsekvenstänk. Det är en trend att vara kriminell i Sverige. Det är coolt. Barn vill vara coola. Man är cool om man säljer knark, dödar folk. Pengar. Alla vill ha pengar." **kille**

"Ja, men det är de här unga killarna på gatan liksom som är ute ser de äldre grabbarna och de säger kom vill du göra det här du får en 500 lapp och de börjar ju lite smått. Gå och gör det här, lämna den här dit så får du 500 och sen fortsätter de, gör det här så får du så här och så ökar de ju bara i saker. Gå och döda dem du får 100 000. Och då blir de här småkillarna de vill ha pengar de vill visa att de klarar det här så att, det är också jättehemskt." **tjej**

"Jag skulle nog säga att, det är båda för båda och. Det är nog lika. Men sen kanske hos killar är det mer grupstryck tror jag. Att man måste vara man. Att man måste vara ball. Att man är man. Att man måste göra vissa saker för att passa in. Men att man verkligen är där. För sen tror jag inte att killar öppnar upp sig så som tjejer gör. För att killar är inte så med känslor. Att de sitter och pratar är inte med känslor. Som tjejer gör." **tjej**

"Ja, för jag tänker att tjejer, antingen lurar man dem med kärlek tror jag. Att de kanske fejkar sin ålder och försöker. Åldern skulle jag nog säga. Men när det kommer till killar, oftast då är det bara om att man ska ha status eller pengar. Speciellt pengar. Att de kanske lockar dit och säger att du får kanske 150 000. Tänk att du kan köpa en jättefin moppe och du kan köpa jättefina väskor. Och då blir det så här att det barnet

tänker ju, oh my god, de tänker ju bara på den summan. De bryr sig inte om vad de har här. För de tänker säkert att, ja men kanske min veckopeng, 1000 kronor. Alltså det här är ingenting. Till skillnad från den stora summan jag kan få. Och då blir det automatiskt att barnet vill just ha det där. Och då tänker de, och det är ju ett barn, för då tänker barnet kanske att, men då kan jag göra så mycket med de pengarna, jag kan verkligen vara rik. För de är kanske 150 000, wow. Och det finns ju något helt annat bakom de här pengarna egentligen. Och det är det som är så. Och hur tror du att man kan liksom, få det barnet på andra tankar då?" tjejj

En kille säger att det handlar om:

"pengar, pengar, pengar. När jag hör om nya mord undrar jag vad han fick betalat. För allt handlar om pengar. Barn luras av vad de ser, "de" viftar med klockor, saker och pengar - men sen är priset man får betala att ett barn skjuter ihjäl någon annans mamma. Antingen döda eller så dör de själva."

"Jag blev typ rekryterad när jag slutade med droger. Mina kompisar som fick mig att börja hade också slutat [...]. När jag slutade, så, i stället för att jag köpte droger ville de tjäna pengar, alltså, på mig på ett annat sätt. Vissa är ju bara utpressningsmetoder." kille

"Bara att man är ute på stan så är du med i en riskgrupp där du kan bli kontaktad. De kan komma fram till dig. Sen kan det också vara mobbning i skolan. Det kan vara att man inte fick någon tjej man ville ha eller att ni inte gillade allt eller att hon inte gillade dig. Det kan vara så mycket olika faktorer. Men det jag har sett mest är att status och pengar är de största faktorerna varför folk börjar med det här. Men makt kan vara en grej också. Att man inte tycker man har fått tillräckligt av föräldrarna då. Eller att man vill ta tillbaka på samhället för att något har hänt dig när du är ung och ingen hjälpte dig eller ingen trodde på dig. Det kan vara så mycket olika grejer." kille

Många killar berättar att de, efter att ha placerats utanför hemmet av socialtjänsten till exempel på Sis-hem eller Hem för vård eller boende (HVB), har rekryterats till eller dragits djupare in i kriminalitet. Placeringsgrunden för har varit både § 2 eller § 3 LVU³¹, vissa har misstänkts för eller begått mindre grova brott medan andra har haft brister i hemmiljön eller utsatts för våld. Miljön de har kommit till när de är i samhällets vård beskriver många som skrämmande och våldsamt med tillgång till droger och vapen.

"...och sen när de la mig på ett HVB-hem så träffade jag andra kriminella. [...] Kanske lite mer kriminella människor än vad jag umgås med. Då blir det så att man fick erfarenheter av kriminalitet. [...] Det började med smågrejer och blev värre och värre. [...] Så var det med mig. Jag smittades av de andra, deras tankar och så. Jag hade inga konsekvenstankar, ingenting. På ett sätt blir man utnyttjad." kille

"På vissa HVB-hem fanns ingen personal, och andra ungdomar tog ledarrollen. De kunde beordra andra att göra kriminella saker, och ingen reagerade." kille

"Sis första gången - Det var som, du kommer till samma miljö som man tog dig från, kanske värre. [...] Ungdomar ber andra ungdomar att göra saker mot pengar. Mest på

³¹ Jfr. LVU § 2 vård på grund av missförhållanden i hemmet såsom våld eller brister i omsorg, § 3 vård på grund av eget beteende såsom missbruk, brottslig verksamhet eller annat socialt nedbrytande beteende.

Sis. [...] Kom till HVB efter Sis. Där började jag röka joint igen. Man kunde sitta på sitt rum och röka. Larm och brandlarm funkade inte. [...] Du hämtar personer in i kriminalitet på ett HVB. De hittar fler kontakter och grovt kriminella." kille

"Det är inte som behandling. Folk sålde knark, sålde vapen." kille

"HVB-hem är som att komma till en kriminell värld tror jag." kille

4.2 Barn som utsatta och förövare

De barn och unga som Barnombudsmannen samtalat med är misstänkta eller dömda för grov brottslighet. De flesta som är involverade i kriminella nätverk har en dubbel roll, de är både förövare och har en egen utsatthet. Å ena sidan är de barn och unga som vuxit upp i miljöer präglade av våld, hedersrelaterat våld och förtryck, kriminalitet, missbruk och psykisk ohälsa. Många bär på trauman från tidig barndom och har blivit formade av en verklighet där våld och otrygghet är en del av vardagen. De har i många fall groomats och lurats in i gäng, och utpressats för att vara kvar. Å andra sidan är de själva också förövare som medvetet begått grova brott såsom mord, vapenbrott, utpressning och hot. Brotten påverkar väldigt många människor, både på samhällsnivå och enskilda individer.

Flera av de barn och unga vi intervjuat är misstänkta eller dömda för ytterst allvarliga brott. I vissa fall handlar det om grova kriminella handlingar som är utförda på uppdrag av gängledare, där barn och unga fått rollen att begå allvarliga brott. Många beskriver för Barnombudsmannen att varken de själva eller andra barn har tillräcklig förmåga att ta in konsekvenserna av sina handlingar. De förstår att de har gjort fel, men förstår inte vidden av konsekvenserna varken för andra eller sig själva.

4.2.1 Tjejer ses i högre grad som utsatta

Vid intervjuerna har barn och unga reflekterat kring vilken roll och position tjejer får i kriminella gäng. De beskriver en ordning där det är männen och killarna som styr och där tjejer generellt är i en underordnad position. Majoriteten av tjejerna beskriver att de blivit lurade eller manipulerade in i kriminalitet och utnyttjade av killar de varit tillsammans med, och i förlängningen gängen. Tjejer beskriver att de ofta använts för att transportera eller förvara vapen, pengar eller droger eftersom de är "gröna", det vill säga de har inget brottsregister eller ser inte misstänkta ut. Dock har vissa tjejer uttryckt frustration över att samhället inte erkänner dem som aktörer. De påpekar att om de inte har agenda och drivkraft, hur ska de kunna styra över sitt liv och förändra det.

"Det är verkligen skillnad för tjejer och killar. Alltså man ser det såhär, jag har ju själv... Innan detta brottet så har jag under den här perioden begått andra småbrott. Man blir ju utnyttjad. Man har ju alltid hört att om vi sitter i en bil, så sitter jag med två tjejer. Det är mindre risk att vi blir tullade och inspekterade än om det sitter tre killar i Adidas jackor. Det är ju så tyvärr. Det är svårare att ta fast oss. Och så står någon kille där, någon gängmedlem, och viftar med några tusenlappar. Kan du bara leverera den här väskan till någon? Ja, okej. Man tror inte, som jag sa, att det kommer aldrig hända mig. Och dessutom om man är tjej och har man på sig lite finare kläder och en stor handväska, man kommer ju undan lättare än killar. Sanningen är bara den att många tjejer tror att de är storkriminella nu - att de är kriminella för att de har tagit den här väskan. Men det de inte förstår själva är att det är ju bara ren utnyttjari. Gröna gummor, har du hört talas om det?" hon fortsätter "Majoriteten av de tjejerna som sitter [...], det är ingen som jag har träffat som har sagt att de är en gängkriminell. Och jobbar på riktigt med det, utan då är det oftast att man har gömt sin killes vapen.

Eller att man har gömt det där åt dem. Eller att man har delat upp drogerna åt dem. Det är alltid någon som har gjort någonting för de här gängen, för killarna. Men inte på eget initiativ. Det är väldigt sällan man hör att någon skulle ha gått och tagit ett stort lån för att köpa en större mängd narkotika för att sedan bygga upp ett kontaktnätverk och göra ett eget gäng. Det finns ju inga gäng i Sverige som vi kan se idag där det bara är kvinnor. Det är det ju inte, utan det är oftast männen och så har de sina kvinnor runt om som oftast är kärleksaffärer och hjälper till." **tjej**

"Vi sticker inte ut lika mycket som killar. Om jag kör runt i en bil. Jag är grön annars. Jag har en grön bil. Vi sticker inte ut lika mycket." **hon fortsätter** "Ja, men nu vet jag att det är jättejättemycket tjejer som utnyttjas. För jag fick en kontakt av en av mina vänner till en högre uppsatt. Och de sa, men för att jag vill ha extra pengar för att köra [en mindre mängd] kanske liksom en resa. Men sen sa de kom hit och hämta och så började de lasta in alltså massor med, vad heter det? [...] Och då var det liksom kört. För då körde jag hem [en stor mängd] och sen blev vi tvingad varje dag att köra ut där till olika adresser. Och jag vet att det är så att de gör så mot massor med tjejer. Och sen säger de som de sa till mig "att det saknas knark. - Nu kommer inte du få några pengar och du måste fortsätta att jobba gratis". Och det vet jag att de gör mot massor. Det är många som har blivit liksom. De håller fast oss." **tjej**

"Men att man, alltså, man ger en så underbar bild av kriminalitet och alla de här gängledarna är så jävla, alltså de är så tuffa och coola och de, alltså, styr Sverige. Alltså, nej. **De manipulerar speciellt unga flickor.** Och flickorna förstår inte att det är en falsk bild, att de utnyttjas. Så att de liksom, "Ja, klart, han sa att han älskar mig". Men han älskar inte henne, han älskar hennes uppoffringar." **tjej**

"Det finns oftast tjejer som blir tillsammans med någon kriminell. Och den här kriminella utnyttjar den här flickan till att begå olika saker, till exempel gömma saker. Det händer ofta. Sen finns det flickor som har varit med om mycket tror jag. Det finns flickor som till exempel blivit våldtagna när de har varit unga. Eller har blivit trakasserade på annat sätt. Eller haft en dålig familj, kanske en jättedålig familj. Så de dras själva till den här miljön. Missbrukare också, tjejer som missbrukar." **kille**

De tjejer som beskriver att de har haft en egen agenda och stark drivkraft att stiga i hierarkin i gängen har intagit en roll som totalt orädda. Som tjej måste man snabbt visa framfötterna och aldrig vara svag, för då hamnar man direkt långt ned i hierarkin.

"Jag stod mycket upp för andra. För att jag har alltid haft en sådan stark karriär, jag vågade, alltså jag är inte rädd för någon. Och bara någon kunde kalla en vän, som jag kallade för vän den tiden, för hora så kunde jag gå fram och knocka människan i huvudet liksom. [...] Jag vet att jag hade kunnat köra för mina bästa vänner och liksom dö och döda för dem." **tjej**

Barnombudsmannen genomförde under år 2023 liknande intervjuer med frihetsberövade tjejer mellan 14 och 18 år som hade erfarenhet av brott och kriminella miljöer. Även i dessa intervjuer berättade tjejer om hur man som tjej vinner respekt i gängen.

"Till exempel när man var ny i det här kriminella...då var det liksom, ja, men [namn] kan du inte gå och stå där ute och hålla koll om snuten kommer. Och jag bara 'Vad får jag för det då?' dom bara 'Ingenting.' [...] 'Jag kommer inte ta nåns skit.' 'Antingen

är jag med eller så är jag inte med.' Och då får man större respekt. Om man står upp för sig själv från start då får man större respekt, större status. När man har status så blir man respekterad. När man blir respekterad blir man högre, när man blir högre blir man...stor. Och när man är stor så har man makt. Och när man har makt så finns det ingen utväg."³²

"Speciellt till exempel jag, när jag skulle bli insatt ordentligt insatt då var det liksom ja, men kolla det är tjejen som har [varit med om traumatisk händelse]. Vad fan ska hon va rädd för, det är klart hon fixar det här. Och det var så hära, och dom flesta tjejer är så hära 'Nej, men gud jag vågar inte, tänk om jag blir fast.' Medans jag var så här 'Vi kör! Jag har sett det värsta, klart som fan att jag kan skjuta han. Klart som fan att jag kan ha [...] sprängdeg.' [...] Det är väldigt få tjejer som har det faktiskt. Men det-, när man väl hittar dom då blir de högt insatta väldigt, väldigt snabbt."³³

"Men det är därför det är så viktigt att stå upp för sig själv. Inte visa sig svag. Inte sårbar. Och att va hård...från start. Så att dom runt omkring ska veta att mig trampar man inte på. Jag är lika stark som er. Bara för att jag har fitta och bröst så betyder det inte att ni kan trampa på mig. Och om man står upp för sig själv från start, då får man den respekten. Och då blir man en av dom."³⁴

4.2.2 Killar som utsatta eller killar som aktörer

Vid djupintervjuerna har barn och unga även berättat om unga killars utsatthet i gängmiljöer. De beskriver hur unga killar groomas in och utnyttjas av de kriminella nätverken. Hur de först erbjuds gemenskap, mat och pengar och sedan förväntas "betala tillbaka". För killarna tycks det ofta börja med mindre uppdrag mot betalning, men sedan utpressas de att fortsätta begå brott. För killar finns en tydligare åldershierarki än för tjejer, där de äldre styr. När barn har återgett åldern på "de äldre" ligger de dock ofta i åldersspannet knappt myndiga till några år över tjugo. En kille beskriver hur de äldre killarna lurar in barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar, som ibland har svårare att till fullo förstå vad de gör. Det har varit lättare för de killar vi har intervjuat att sätta ord på utsattheten och utnyttjandet rörande andra, yngre killar, tjejer eller personer med funktionsnedsättning. Endast några få har valt att explicit beskriva sig själva som utnyttjade i gängmiljön.

*"Inte så mycket droger, mycket pengar bara. Många av de här killarna vill ha pengar. De ser upp till de som har pengar för att de kanske inte har det så bra hemma. Så många av killarna går inte och pratar med vem som helst för de vill ju också hålla det, low key, så att folk inte fattar att de säljer. Men de pratar med folk som klär sig kanske, så som beknarna klär sig och som de tror vill hålla på med sådant. Och så ger de dem pengar en gång utan att personen har gjort någonting. Och sen så när de har fått pengar så går de in i den här världen att de måste göra någonting, annars får de betala tillbaka pengarna de har fått. Och även om de betalar tillbaka så hamnar de inte på god fot med de här killarna. Och då så får de ju problem i framtiden. **Och många från [ort] speciellt som blir utnyttjade i grejer med personer med utvecklingsskador. Alltså så här, typ autism och sådana grejer. Så de fattar inte till hundra procent vad de gör. De tror bara att det är så de får vänner och att det de gör är coolt och sådana grejer.**" kille*

³² Citat från Barnombudsmannen (2024). "För det är det enda man har". Flickors röster om brott och brottsliga miljöer, s. 13.

³³ Citat från Barnombudsmannen (2024). "För det är det enda man har". Flickors röster om brott och brottsliga miljöer, s. 13.

³⁴ Citat från Barnombudsmannen (2024). "För det är det enda man har". Flickors röster om brott och brottsliga miljöer, s. 13.

En kille beskriver en metod där man får meddelande om att gänget dumpat påsar med pengar utanför ens hus och att man på så sätt tvingas gömma dem i sitt hem. Tjejer kan användas för att transportera pengarna, men det är de äldre killarna som planerar och bestämmer. Metoden stämmer väl överens med Brottsförebyggande rådets (Brå) beskrivningar av hur gängen skapar hållhakar och godtyckliga skulder som barn sedan tvingas arbeta av.³⁵

"Vissa är ju bara utpressningsmetoder. Jag fick påsar med pengar ibland kastade på min gata. Om jag inte tog upp pengarna så skulle jag bli skuldsatt den summan de hade lämnat. Då har man inte så mycket val. Ja, men jag [...] kan jag inte få tag i så mycket pengar och betala tillbaka dem." han fortsätter: "Ja, men det var vanliga svenska tjejer som man aldrig hade tänkt höll på med något sådant. Bara för att de ville tjäna en extra krona. Men de som skrev och sa grejerna var inte tjejer. Det var mina så kallade vänner, som hotade och sådant." kille

Vi har också intervjuat killar som beskriver att de aktivt sökt sig till kriminaliteten för att tjäna pengar. Ofta rör det sig om barn som saknat ekonomisk stabilitet under uppväxten.

"[...] Mamma utan jobb och vi bodde i källare och fick inte gå ut, maten räckte inte till. Jag kände ansvar för mina yngre syskon, bland annat se till att de fick mat." kille

"Jag är ärlig. Jag gjorde det. Jag umgicks. Det var sen ung, jag har alltid... alltså, jag svär. Jag har alltid tyckt om att, jag tyckte allt var coolt, förstår du. Åka på moppe, tjäna sina pengar. Jag tyckte det var coolt liksom." kille

Vissa av de "äldre" killarna som Barnombudsmannen intervjuat beskriver yngre killar som kompetenta individer som själva väljer den kriminella livsstilen. De menar att även små barn förstår konsekvenserna av sina brottsliga handlingar. I våra intervjuer är det endast denna grupp av äldre killar som har lyft fram yngre barns förmåga att förstå konsekvenserna av sina handlingar.

"Det är väl ingen skillnad i sig, det är ju upp till personen? Alltså, jag kan säga, vi tar nu som ett exempel, ni två, ni är små pojkar, okej? Vill ni tjäna pengar? Exempel. Och det är ju upp till dig att svara ja eller nej, så kanske du står upp och säger nej, men hon svarar ja. Det är ju personen själv som bestämmer, man tvingar ju inte ett litet barn till att göra någonting, det där är ju bara skitsnack. Alltså, det är inget barn som har blivit pistolhotad och sagt att gå och lägg dig där eller så. Sen om de har gjort något fel, det är något annat. Jag tror de förstår konsekvenserna, bara att de vägrar liksom säga sanningen. För alla vet ju vad det innebär, alla har ju blivit tillsagda av sina föräldrar." kille

"Alltså jag skulle aldrig, riktigt, hindra den personen men jag hade varit ärlig och sagt exakt hur det fungerar och om det är värt det eller inte." kille

"Många pojkar väljer att bli kriminella, alltså själva väljer. De vaknar upp på morgonen och tänker att jag ska bli kriminell. [...] Alltså oftast är det ju faktiskt ungdomar själv som söker sig dit. Det är så faktiskt. Det är inte så att man tar fast någon i något centrum i någon förort och tvingar dem att gå och skjuta någon. Det är bara en bild som politiker har målat upp. Oftast är det ungdomar själv som söker sig dit." kille

³⁵ Brottsförebyggande rådet (2023). *Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde*, s. 35.

4.3 Barn och unga ger råd till beslutsfattare om hur kriminalitet kan förebyggas

De barn och unga vi samtalat med har nyanserade tankar om hur rekrytering till kriminella nätverk och gäng kan stoppas. Deras råd till beslutsfattare är i stort sett de samma oavsett kön.

De lyfter genomgående behov av tidiga insatser där barnet själv är delaktig i utformningen av insatserna. De har beskrivit hur de saknat trygga vuxna under sin uppväxt - i hemmet, i skolan, på fritidsgården och i socialtjänsten och samhällsvården. De menar att det skulle göra stor skillnad för andra barn att satsa på riktigt tidiga och förebyggande insatser, från förskolan och uppåt.

4.3.1 Ge barn tidiga insatser som är anpassade efter deras individuella behov

De flesta barn och unga som Barnombudsmannen har samtalat med saknar en kontinuerlig relation med socialtjänsten och upplever inte att de har fått hjälp. De efterlyser tidiga insatser från skolan och socialtjänsten, där de får vara delaktiga i utformningen av insatserna. Många poängterar att samhällets reaktioner och insatser kommer för sent. I våra intervjuer beskriver barn och unga egna erfarenheter av att samhället, ofta socialtjänsten, erbjuder insatser först då de själva utvecklat ett problematiskt beteende. De bakomliggande orsakerna till beteendet har inte undersökts och nästan ingen har fått frågor om de utsätts för våld hemma. Det framgår att insatserna de fått inte har mött deras behov. När barn och unga berättar om hemförhållanden, skolgång, placeringar i samhällsvård och samhällets insatser, framkommer också en tydlig brist på tillit till socialtjänstens arbete.

"För varje minut som går och ingen gör något för att hjälpa barn, så blir det bara värre." **kille**

"Tänk på att ingenting går i repris. Det är inte bara barndomen. Det är också vardagen." **tjej**

"Vänta inte till tonåren. Barn och unga behöver hjälp när de är små. Alla på förskolan ser och hör, och redan då måste samhället gå in och hjälpa barn på rätt sätt." **kille**

"Och jag tror att soc oftast kommer in alldeles för sent. I det här med att fånga upp barn. För de fångar upp barnen när det redan har gått tillräckligt långt. Och jag tror de måste bli snabbare på att få kontakt. Och komma med lite större ingripande tjänster. Fortare än vad de har gjort. Och om. Till exempel ur mitt eget perspektiv. När jag bad om att få åka iväg och bli LVU-placerad för att få ineliggande hjälp. Och bli nekad. Så borde det egentligen inte vara. För man ett barn med missbruksproblematik själv och ber om att få åka iväg. För att det barnet ser att lösningen kommer inte vara i den här staden. Då borde man inte liksom neka den. De måste bli bättre. Faktiskt." **tjej**

"Inte ens bara efter skolan, ingen är där. Socialen, de borde redan där komma. Ibland kanske vi ska ha möte. Det här är [...] precis när allt startar. Det är krig överallt, du vet. Det skulle hjälpa mycket. För man kommer från ett område. Alltså de flesta är bra, 90 procent är bra folk. Men det finns ju alltid de här, som till exempel, vi hade ju de äldre då som styrde oss där. Mamma och pappa försöker, du vet, men när jag kommer hem då, de kan prata med mig. Men så fort jag går ut från dörren, är det

andra grejer som lockar. Och de här, de syns mycket. Fastän de goda krafterna finns där, men de syns inte lika mycket som de här onda. Vi kanske går till centrum, alltså inte centrum, men det fanns en skolgård vi hade där. Där brukar man ha aktiviteter. Men går du bara några meter bort från den, alltså går in i bostadsområdet, så kanske det står någon som becknar. Det är där man fångar in de här unga. Kanske de ger dig 100 kronor, det var exakt sådär. De ger 100–200 kronor, såhär "gå och käka" kille

"För att. Alltså jag vill bara skrika ut till hela världen. För att alla ska veta. För att det här måste förhindras. Det ska inte vara fler tjejer eller kvinnor eller för den delen pojkar. Men nu talar jag för kvinnor eftersom jag själv är en kvinna. Det ska inte vara flera som är så svårt. Alltså fucking förnedrade. Att de känner att de måste ta lagen i sina egna händer. På grund av att myndigheterna agerat fel. **Om myndigheterna agerar så som lagen säger att man ska. Om man tar tag i det och man fångar upp. Så hade. Jag till exempel inte suttit här. Och förmodligen i framtiden andra tjejer också.** Man lägger resurser på att lägga kvinnor. Det är inte billigt med en LSU. Det kostar varje natt för staten. Man kan i stället lägga de pengarna på att döma våldtäktsmännen. Och göra något åt det. **Och kanske lägga pengarna på resurser till de utsatta. Men det hjälper för i helvete inte att kasta in offer i en bur och säga. "Du får inte."**" tjej

"Barn som lever i våldsamma hem måste aktualiseras, och familjer med en våldsam levnadsmiljö måste få insikt och vidare hjälp. Socialtjänsten borde berätta och utbilda föräldrar vad våld gör med barn. Vad bevittnat våld gör med barn, att det finns hjälp att få men inte på barnets bekostnad. Mer psykologisk, terapeutisk stöd till vårdnadshavare och föräldrar och barnen. Vissa föräldrar ser våld som en del av uppfostran, en normalitet i familjens kultur och vanor. Vissa använder våld av andra anledningar. **Oavsett, måste samhället utbilda föräldrar och vuxna i vad våld gör med barns hjärna, kropp, känslor - här och nu och i framtiden....** barnet kan ju inte ändra något så de måste ändra sig först så de kan ändra barnet och visa barnet det bästa" tjej

"Man ska inte bara göra en kortsiktig plan. Man ska göra en kortsiktig och långsiktig. Man ska inte bara tänka. Men jag ska kolla, jag ska bara på semester sedan tar jag ett beslut. För att varje minut som går, varje sekund som går. Så blir det ett till slag eller ett till trauma eller en till tår eller en till panik. Varje sekund är viktig och man måste agera på det långsiktiga och det kortsiktiga. Man ska inte tänka för nuet. Utan för att en människa ska kunna fortsätta leva sitt liv. Så måste man ha möjlighet att leva sitt liv. Inte vara rädd för sitt liv." tjej

"Jag tycker de borde se över soc. [...] Ett barn kommer inte växa upp till en kriminalitet. Det kommer hända något på vägen som han gör att han väljer den vägen. Om han har LVU och till exempel sitter i HVB-hem, han kommer "skitsamma, jag sitter ändå oavsett, jag kommer ändå sitta. Låt mig kliva på ett mord", till exempel. De borde se över HVB-hemmen. De borde göra annorlunda än att bara lägga folk i LVU. [...] De kommer ändå tänka såhär "jag sitter ändå inne. Jag har LVU på mig. Vad som än händer kan inte bli värre". Det är så de tänker. Det är därför folk blir kriminella. Alla du frågar som är ungdomar som sitter i LSU, de har haft LVU innan. Sen finns det en som bara "jag sitter i LSU men har inte haft LVU innan". Det är de som gör hedersmord och sådana grejer. Men de som har gjort grova brott och varit gängkriminella, de har haft LVU." kille

En kille beskriver att utsattheten kan ha börjat tidigt. Skolan måste bli bättre på att hantera mobbning och utsatthet bättre. Han beskriver också hur placeringar på Sis kan göra barnen ännu argare. Han beskriver Sis som ett fängelse, där barn sitter där två år och triggas mer ilska.

"Det är redan för sent att göra så. Att ta dem till SiS och låta dem vara där i två år. Det blir ju mer ilska i dem.[...] De kommer ut och skjuter dem.[...] Vi läser ju nyheterna. Det är 12, 13-åringar som skjuter. Inte 20, 30-åringar. [...] En del barn söker kriminaliteten för att få respekt och status, särskilt de som tidigare känt sig mobbade eller utsatta." kille

Ett barn som svarat på Barnombudsmannens enkät skriver i ett fritextsvar att samhället borde satsa på bättre stöd till barn i utsatta områden där familjen har det ekonomiskt svårt, exempelvis med att kunna få jobb:

"Många barn och unga i utsatta områden har det ofta tufft hemma med ekonomin. Det borde finnas bättre stöd och möjligheter där unga kan få jobb enklare så behöver dom inte göra kriminella saker för att tjäna pengar. Oftast pengarna som lockar." kille

4.3.2 Vänd trenden genom att satsa på skolan och fritidsaktiviteter för barn och unga

Många menar att det är svårt att vända trenden, ökningen av barn och unga i kriminalitet, men att det ändå är viktigt att samhället och de som styr gör mer. De lyfter framför allt insatser för yngre barn, och att vuxna ska finnas närvarande och se barnen som är på "glid".

Barn och unga tipsar om insatser som skulle kunna vara brottsförebyggande. De förespråkar till exempel natt-fotboll på fredagar och helger. En kille berättar att han varit på natt-fotboll i sin stadsdel, och att de kunde komma många barn och unga dit. Han tycker det är bra att det finns saker att göra på kvällarna och att det finns vuxna som är bra förebilder närvarande. Vuxna som ser och förstår barn och unga, för att man som ung inte ska göra "fel saker". Han påpekar också att natt-fotbollen var ett initiativ av privatpersoner, och ifrågasätter varför kommunen inte ansvarar för att fixa det.

Andra råd är:

- Större möjligheter till hälsofrämjande aktiviteter.
- Ge barn och unga möjlighet till en hobby.
- Satsa på närvarande vuxna - någon du kan dela med dig till.

Många av råden från frihetsberövande barn och unga handlar om att Sverige måste satsa på förskola, skola, fritidsgårdar, fritidsaktiviteter. Det måste finnas forum med vuxna människor som verkligen bryr sig på riktigt. Barnens råd ges också utifrån vad de själva hade önskat - men aldrig fått.

"Jag vet inte vad de behöver komma åt, men till exempel ge ungdomarna någonting att ha, eller fattar du, till exempel fritidsgårdar. Det finns inte överallt. Och där de finns, de kanske har problem med dem, fattar du. Eller så, du fattar liksom, de kan inte vara i det området, för de är därifrån typ, även om de inte har någonting med det att göra. Ja, enligt mig borde det finnas fritidsgårdar i varje förort. Sen är det fritt fram för de som vill komma dit. Men fattar du? För det kanske finns, till exempel nu, vi tar som ett exempel, det är [stadsdelen]. Det finns en fritidsgård. Innan fanns det två, men nu finns det bara en. Och den ligger på, nu är det uppdelat i två delar, norra och södra. Och den ligger på norra delen, förstår du? Så de ungdomarna från södra delen

av [stadsdelen], de kan ju inte gå dit. Jag ska inte säga att det är rivalitet, men alltså fattar du? Om du bor i det området, alltså det blir en sån grej. Om du bor i det området, då är du från dem, eller så fattar du? Du är med dem, även fast du inte har någonting med dem att göra. Ja, fattar du? Det behöver inte vara värsta lokalen liksom, men det kan vara i en källare till exempel. **Så ungdomarna har någonstans att hänga på i stället för att hänga på torget.**" kille

"Ge ungdomarna en chans, en aktivitet så som fotboll, basket, gå ut i skogen en gång i veckan." **Han fortsätter och nämner skolan:** "Att ge killen det stöd han behöver, inte bara lära sig att läsa, nån som kan prata om lite vuxna saker och inte skiter i dig." **och socialtjänsten:** Kontaktpersoner är bra! Men det är viktigt vem." kille

"Ja, alltså jag ska inte säga att de kan gå, de kan ju gå fel väg, men det är upp till dem själva också. Om de inte har någonstans att vara, de har ingenting att göra. Då blir det ju att man börjar leta efter sysselsättningar. Men de har ju ingenting. Så satsa på ungdomarna, lyssna på vad ungdomarna har att säga i stället för att gå och lägga pengar på onödiga grejer. För jag tror absolut inte att jag är den enda som har sagt det här. Och jag kommer absolut inte vara den sista." kille

"Satsa mycket på ungdomar. Ta hand om dom som har föräldrar som inte bryr sig. Man måste tänka också när man skaffar barn" kille

"Ta tillbaka områdespoliser. Nu ser man bara polisen när de griper ens pappa osv. De här ungdomarna behöver se polisen i ett gladare syfte. Som en del av samhället. Ta tillbaka fritidsgårdar. Man ska inte behöva åka till ett annat område, fritidsgårdarna ska vara tillgängliga för barnen där de befinner sig. Mer lärare som ser dig. Som kan fånga upp dag 1. Ha mindre skolklasser." tjej

Ett barn som svarat på Barnombudsmannens enkät hoppas att andra barn ska få det bättre än vad hen själv haft det:

"Starta fritidsgård med musikstudio och hjälpa andra barn i framtiden, så att dem kan ha bättre än vad jag hade." kille

4.3.3 Öka barns kunskap om kriminalitetens konsekvenser

Flera barn och unga som Barnombudsmannen har pratat med menar att det skulle kunna ha en avskräckande effekt att prata mer om konsekvenserna av kriminalitet i skolan. Även när det skett skjutningar i närområdet, berättar barn att det inte är något som vuxna i till exempel skolan pratar med dem om.

"Däremot kan man avskräcka genom att till exempel ta dit. Till exempel att man tar före detta kriminella eller före detta ungdomar som har suttit och förändrats till olika HVB-hem eller skolor. Visa och ta folk från skolorna och visa dem häkten. Sådär ser ett häkte ut. Du kommer sitta såhär 24 timmar om dagen, inne i den här lilla cellen. Kommer du vilja göra det? Nej. Men då så, då begår du inga brott. När jag först blev häktad trodde jag inte att häktet var sådär. Det gör inte de flesta, det kan jag lova." kille

"Jag tror på mer av soc ungdomsstöd, kontaktpersoner, att polisen och soc besöker skolor och berättar om kriminalitet, att elever får göra studiebesök på häkten." kille

"Jag kan inte komma ihåg en endaste gång där en lärare eller vi eller någon kurator eller rektorn eller undervisningen eller någonting, där de har snackat om vad kriminella kan göra. Hur de kan kontakta dig, varför det är dåligt, fängelsestraff, varför pengarna inte är värda. Hur det kan skada dig, hur det kan skada din omgivning. Hur det kan förstöra för dig i framtiden. Jag kan inte komma ihåg en gång, och jag har ändå ett helt okej minne. Men jag kan aldrig komma ihåg en gång att någon i skolan har snackat om det där." Han fortsätter "Jag tycker det kan vara en väldigt bra idé. Speciellt om man framför det på ett sätt där barnen kan förstå och verkligen inse hur dåligt det är. För vissa grejer kan man visa på ett lite sämre sätt. Om man verkligen visar hur det kan sluta, fängelse eller något värre. Speciellt nu för tiden när många anhöriga skadas bara för att de har samma efternamn eller bara för att deras son har gjort någonting. Man ska bara kunna framföra det på ett sätt där de verkligen förstår att det här är inte bara något man kan se bort ifrån. Det här är viktigt. Det här är nuläget." kille

"Jag anser att både skola och socialtjänst borde agera tidigare och tydligare för att avskräcka barn från kriminalitet, till exempel genom att skrämja dem med möjliga konsekvenser. Jag är kritisk till idén om att högre straff hjälper, då många unga inte avskräcks av det utan drivs av status och pengar." kille

"Man borde ha lagt insatser, man borde pratat om det här från början, inte när allt har blossat upp. Precis som alla lägger upp krig utomlands och så. Man måste, alltså, folk måste förstå innebörden av det. Inte bara begreppet. Utan det här händer, för alla vet ju att ja, ja, polisen kommer. Men det är så mycket mer. Man skadar oskyldiga människor, man blir utnyttjad, man blir. Alltså det är så synd. För att man utnyttjar småbarn. Och barnen är inte rädda nog för kriminalitet. För det har normaliserats. Det har blivit vanligt. Alla barn kan svära på 75 olika språk, men ingen jävel kan multiplikationstabellen." tjej

4.3.4 Ta tillvara tiden när barn och unga är frihetsberövade så att de kommer bättre ut

De barn och unga som Barnombudsmannen har intervjuat har olika syn på vad som fungerar brottspreventivt. Det gäller till exempel frågor om längre straff, visitationszoner, uppehållsförbud, sänkt straffmyndighetsåldern och ungdomsfängelser. En majoritet anser att bara längre straff inte kommer lösa problemen, utan att större satsningar på förebyggande insatser behövs, och att man ska ge bättre stöd till de som är frihetsberövade.

Barn och unga har även berättat mycket om hur situationen för frihetsberövade barn och unga ser ut och om hur tiden som frihetsberövad bättre kan tas tillvara, vilket redovisas i Barnombudsmannens årsrapport 2025.

"Det borde vara strängare straff, då skulle många göra annorlunda." kille

"Jag vet inte. Jag tycker inte det hade varit så bra. Det är klart att det hade varit bra för vissa. Men om jag, när jag blir dömd, blir skickad till ett Sis-hem. Då är det ju en väg in tillbaka till den här världen jag försöker lämna. Så det hade nog inte varit bra med förlängda straff på sådana ställen. För jag har en massa vänner som har åkt in något år och så kommit ut. Så kommer de ut och är glada för att de har nya kontakter i andra städer. För att de har suttit tillsammans. Det är inget jag vill ha. Jag försöker

komma ut från det här. Då vill inte jag bli skickad till ett ställe där det är exakt samma personer jag var med på utsidan. Det fungerar liksom inte." kille

"Långa straff som de tänker just nu, men hur kan den personen komma ut om några år? Har de vänt sig till samhället eller har de gått åt motsatt håll?" kille

"Högre straff kommer inte förebygga något. Barn ser inte konsekvenserna av sina handlingar. Hur blir man om man gör någon dumt när man är tonåring och sedan ska växa upp på anstalt? Det borde vara definitionen av att man blir institutionsskadad." tjej

"Jag tycker inte det är rätt att avskräcka från brott genom att höja straffen. Man kan ju se nu till exempel i [land] där en 15-åring kan få en livstid. Men svenska ungdomar åker ner dit och skjuter ändå. I [land], man får dödsstraff. Svenska ungdomar åker dit och skjuter ändå." han fortsätter "Det är inget konsekvenstänk. För att det finns inte. Man har inte det här konsekvenstänket för man är ung. Vissa har diagnoser. Vissa kan inte tänka. Vi säger nu att jag har träffat jätteunga som har jättegrov autism. De kan knappt prata. De kan knappt kommunicera. De kan inte göra någonting. Och att dessa, de är offer. Jag tycker de är offer egentligen. Dessa ungdomar med diagnoser och kanske har hamnat snett i livet någonstans. Ska få livstids fängelse. Det är tragiskt bara." kille

"Alltså, det är väl, Man behöver väl fördjupa sig lite i vad varje person som är åtalad behöver för någonting. Som, alltså. Det kan ju vara att folk behöver bara ta igen skolan och så. Vilket, alltså, de flesta gör ju det när de hamnar på anstalt och så. Men den tiden är ju för lång. Och sen, alltså, man kan ju inte ändra en person genom att låsa in den. Utan, ja, det bygger ju bara aggression och frustration och. Alltså, det ändrar ju inte ens tankesätt på något sätt." kille

"Att sänka straffåldern till 13 - då kommer bara 12-åringar bli hotade och användas. Det är inte straffet som hjälper – man måste hjälp ungdomarna." kille

"Det har gått så långt att vi har kommit till en gräns. Där. De själva kommer avsluta det på något sätt. Inte att polisen eller, jag vet inte, ni eller någon annan, Kriminalvården kommer kunna stoppa det. Det går inte. Ni har sett högre straff, det hjälper inte. 16-åringar blir dömda till 11, 12 års fängelsestraff. Ingen bryr sig. Ni ser Malmö. Sprängningar, skjutningar, varje dag. 12, 13-åringar. Ingen bryr sig. Högre straff kommer inte hjälpa. Fast att de tror det. De får skjuta tills det är slut liksom. Sen är det slut." kille

"Men det är de här gängen som hänger utanför centrum, hänger vid skolor. Det är så här, skicka bort dem, låt dem inte stå där, för att det är ju dit ungdomarna går och leker. De går och handlar på ICA och så står det ett gäng där och fångar in dig. De borde inte få stå i gäng och hänga på sådana här ställen." tjej

"Angående diskussionen om ungdomsfängelser - I mina ögon är Sis redan det. Jag tror att det är bra att separera LSU och LVU. Jag anser inte att Kriminalvården är förberedda för detta då de inte är vana med yngre och barn." **kille**

"Jag är kritisk till tanken på ungdomsfängelser, särskilt att kriminalvården ska ta över ungdomshanteringen. Det skulle förstärka känslan av att ungdomarna straffas, snarare än att de får hjälp. Många ungdomar som begår brott, som exempelvis skjutningar, ofta gör det under tvång eller på grund av påtryckningar, och att samhället måste ta ansvar för att ge dessa ungdomar bättre alternativ och stöd." **kille**

4.3.5 Förbättra polisarbetet för att komma åt de som styr de kriminella nätverken

Barn och unga menar att fel personer straffas och att beslutsfattare behöver mer kunskap om de kriminella nätverken och hur de fungerar. Flera påtalar att de själva har bättre koll på strukturer och gängtillhörigheter än yrkesverksamma. De påtalar att det blev oordning i den kriminella världen efter 2020 då polisen knäckte ett krypterat chattverktyg.

"De som styr i Sverige är 17–21 år. Det styr från utlandet." **kille**

"Jag bryr mig inte om jag hamnar i fängelse. Men det är fel personer som sitter i fängelse. De riktiga bovarna är ute i friheten. Om äldre har pengar lyssnar man på dem." **kille**

"I och med att kvinnligheten, den brottsliga kvinnligheten, alltså det ökar ju hela tiden. Och det kommer leda till fler barn i fängelser. Det kommer leda till fler graviditeter." **tjej**

"Nu som ni ser, så är det att de två stora gängerna har ju splittrats. Det har varit en innan och nu har det splittrats. Så jag tror det blir lite svårt för placeringsenheten också att kartlägga vilken sida just ungdomarna har valt. Så jag tror det är därför det blir så där." **kille**

"Just det här med, ungdomar och så. Det är olika. Vissa gör det för pengar och vissa gör det för att få status. Det är ju två saker som är svårt att bryta. Men sen så hade vi inte varit där vi är idag. Om inte, alltså, de här våldskapitalerna ökade ju när poliserna knäckte [Encrochat]. Och grep gängledare och så. Då förstörde de ordningen som fanns. Alltså de här gängledarna som fanns vid den tiden. Som just har en ledande roll. Egentligen de som ser till att våldet undviks så mycket som möjligt. [...] För att efter 2022 så ökade ju våldskapitalen i [stad] ännu mer också." **kille**

4.4 Barn och unga ger råd till vuxna som möter barn

Barn och unga efterlyser trygga vuxna som kan hjälpa dem att fatta bra beslut i livet, som ser dem, som de kan prata med om saker som rör kriminalitet, umgänge, skolfrånvaro, känslor och andra viktiga saker. Det gäller vuxna i hemmiljön, i skolan, på fritiden och inom socialtjänsten. De beskriver återkommande att de hade behövt någon som verkligen såg dem, som hade frågat hur de egentligen mårde. Barn och unga beskriver hur de, när de inte har kunnat få det stödet från vuxna i sin närhet, istället har sökt gemenskap och bekräftelse hos

vänner och gäng. De barn som har haft en trygg och empatisk vuxen i sin närhet har beskrivit vilken otrolig skillnad det gjort för dem.

"Om man inte har en vuxen som har koll på en, vem ska ha koll? Det går inte, det blir knas." **kille**

"Alltså från mitt eget perspektiv så hade jag nog velat säga, lyssna. Alltså sopa inte problemet under mattan, utan lyssna. Och sen ibland även fastän man kanske har det pyton hemma. Vissa dagar är bättre än andra. Min kontaktperson sa en sak till mig som också fastnat hos mig. Alltså ibland är allt ett barn behöver en kram liksom. Men när du kramar ett barn var aldrig den sista, eller den första som släpper för att du vet aldrig hur länge barnet behöver kramen liksom. Så alltså bara. Alltså egentligen bara lyssna och visa att du finns där. Och om du ser någonting gör någonting åt saken. Gör någonting åt saken så fort du kan." **tjej**

"Någon som såg mig. Någon som höll mer koll på mig. Som en kontaktperson. Hade någon tagit initiativet och kommit till mig och pratat med mig och sagt "hur mår du? Behöver du stöttning? Behöver du hjälp? Jag kan träffas och fika med dig. Jag kan vara med dig. Jag kan vara din låtsasmamma". Så tror jag att det hade gått mycket bättre." **tjej**

"Ja, för jag hade ju ingen vuxen. Det är ändå sjukt. Det var ingen som "hur mår du? Vad vill du?". Alltså det var aldrig någon vuxen som, jag hade ingen vuxen att vända mig till eller sådär. Så det tycker jag att barn ska ha, för barn vet inte." **tjej**

"Föräldrarna måste också försöka hålla koll och de får stöd från när de är yngre. Var inte ute och häng, stå inte i centrum, gå inte och träffa de äldre grabbarna. Jag tycker föräldrarna också ska försöka hålla koll mer. För man har ju ingen aning. Men jag vet att det också kan vara svårt. Och skolan när de ser att de kommer med en dyr väska eller keps. Ring föräldrarna, ring socialen, någonting. Man måste hjälpa dem tidigare i alla fall". **tjej**

"Familjen och skolan måste ingripa tidigt vid mobbning. Mobbare bör inte bara stängas av tillfälligt, utan flyttas till en annan skola, så att både de och deras familjer förstår allvaret. Skolan måste identifiera dem som bygger status genom att mobba och agera innan problemen eskalerar." Till barn som följer samma destruktiva väg som jag själv gjorde, skulle jag säga att jag har "förlorat allt" på grund av mina val. Frihet är det mest värdefulla, och ingen mängd pengar är värd den förlust jag nu upplever." **kille**

"Jag hade velat att någon vuxen hade sett att ja, men okej, den tjejen mår dåligt. Vill hon prata om hur hon mår eller ja, behöver hon hjälp med något. Alltså något sådant typ." **tjej**

"Förebygga kriminalitet genom att ge barn och unga uppmärksamhet och stöd tidigt. En närvarande vuxen, som en kontaktperson, kunde ha gjort skillnad för mig själv genom att ställa enkla frågor om hur jag mädde, ge beröm och göra roliga aktiviteter tillsammans. Socialtjänst och andra stödssystem måste ha tillräckliga resurser för att hjälpa utsatta barn innan problem eskalerar." **hon fortsätter** "Jag vill varna för sociala medier och hur lättåtkomligt det är för barn att bli rekryterade eller influerade av kriminella via plattformar som TikTok och Instagram. Föräldrar inser ofta inte att

barn, även när de är hemma, kan vara utsatta för faror online, vilket ställer krav på föräldrars uppmärksamhet och ansvar." tjej

"Alla behöver samhörighet. Om skolan är knas kommer man söka sig ut och vilka andra är ute? Det är kriminella unga som är ute. Det är inte bra, men det är inte konstigt." Jag tror inte att de som bestämmer kommer ihåg hur det är att vara barn. Det måste finnas vuxna som kan fånga upp. Det bör vara en lättillgänglig person som barnen kan prata med som inte behöver gå direkt till föräldrarna. Det kan vara skämmigt att gå och prata med en vuxen, så det behöver vara någon tillgänglig. Det kanske kan vara skolkurator eller någon på soc (men absolut inte BUP, jag upplevde att de mer gav tips på hur jag skulle skada sig själv). De behöver någon som bryr sig om ungar från orten, som inte vara ser de som förortsgrabbar." tjej

"Att man finns där för barnen. Att man, oavsett om inte barnet kommer fram och frågar eller säger någonting. Att man går och tar det initiativet själv. Och sitter och pratar med barnen och frågar. Och har lite mer koll på barnens liv. Att man verkligen är insatt. Att man är delaktig i barnens liv. Vad barnen gör efter skolan. Att man kanske låter barnet satsa på någon fritidsgrej. Kanske om barnet gillar att spela fotboll. Eller dansa eller måla eller whatever, någonting. Att man verkligen hjälper barnet att gå på extra läxhjälp. Oavsett om man är trött eller inte, att man verkligen finns där. Jag tror ändå att det skulle göra jättemycket. Att man satsar på barnets framtid." tjej

"Att soc ska vara mer utbildade i hur man bemöter små barn. Och sen... Jag vet inte. [...] Det är ju inte barnvänlig stämning på soc heller. Typ om man jämför med så här Barnahus, de som håller barnförhör. Det är ju mycket mer anpassat. Det är poliser som har jättebra utbildning i hur man förhör barn. Det är en mysig miljö liksom. Och så vidare, förstår ni? Det där är som kontorsmiljö med... Jag vet inte. Bara dåligt." tjej

"Man måste ta frågan om heder på större allvar. Erbjud ungdomarna som är utsatta hjälp, tro på de och skydda de med skyddat identitet. Ha någon som finns för de så att de vågar berätta om allt våld hemma." tjej

Ett barn som har svarat på vår enkät önskar att skolan och lärarna hade arbetat för att inspirera barn och se till att barnet får den hjälp det behöver;

"Mycket ligger i våra skolor/lärares händer att inspirera och se till att den som behöver hjälp får det. Jag fick ingen hjälp i skolan och just nu sitter jag i häktet och fyller i denna enkät. Skrattretande. Våra röster blev inte hörda. Med vänlig hälsning ett av de bortglömda barnen." kille

4.5 Barn och unga ger råd till barn som är på väg in i kriminalitet.

Barnombudsmannen har bett barn och unga att ge råd till yngre barn som riskerar att dras in i kriminalitet. Två av de absolut vanligaste råden från både killar och tjejer är att satsa på skolan, även om det är motigt, och att brottsligheten aldrig är "värt det". Andra råd handlar om att våga berätta för vuxna om sina svårigheter att omge sig med "bra" vänner och att tänka på sin familj.

"Alltså gör inte något av det. Det är liksom inte värt det. Alltså det förstör så mycket. Alltså hade jag kunnat ha de här små stackars barnen framför mig. Så hade jag sagt att ta den ilskan du har inom dig. Vänd den till envishet i stället och fokusera på skolan. Skaffa dig en utbildning. Även om skolan inte är den bästa platsen i världen.

För att alltså gud vet att skolan är en hemsk plats liksom. Men det är inte värt det att liksom vandra den här vägen. **Den slutar på två sätt. Antingen så slutar du inne i en cell eller på en bår.** Det är så vägen slutar. Finns inget annat val tyvärr. Så det är bättre att ge fan i att göra någonting dumt överhuvudtaget." **tjej**

"Gör det inte Det är onödigt, det fuckar upp livet. Sitta inne det är psykos". **kille**

"Gå i skolan fast du inte tycker om den." **kille**

"Tänk på att många ångrar det dom har gjort." **kille**

"Vad skulle jag säga till ungdom: Du kommer hamna i fängelse, sitta i sex år. Jag fattade inte att jag skulle hamna i häkte, att jag inte skulle få träffa mina föräldrar." **kille**

"Absolut det första jag hade sagt: det är inte värt det. Det är inte värt att få era föräldrar ledsna. Det är inte värt att få era föräldrar oroliga. Det är inte heller värt att missa skolan eller gymnasiet i vissa fall. Att inte ha någon utbildning, att inte ha någon erfarenhet av livet. För jag har märkt mycket att om man påbörjar den här vägen tidigt så får man inte erfarenheten man behöver i livet. Sen det kommer även drabba dig. Även när du har slutat med kriminalitet kommer det drabba dig. Det kommer göra så att du inte har samma förmåga att prata med andra och framföra vad du vill säga. Det blir svårare för dig att skaffa jobb. I många fall så kan man inte språket så bra till exempel. Det kommer drabba dig även när du har slutat med det. Ditt register också, det kan vara en stor del. Det finns väldigt mycket att säga. Men påbörjar man det här så blir ditt liv även svårt efter att du har slutat med det här. Så har man väl påbörjat det, då är det redan kört. Man kan såklart fixa mycket men bästa sättet att avsluta är inte ens att påbörja från början." **kille**

"Att berätta för någon om kriminalitet. Att ha någon som är nära. Om man går upp två steg i kriminella världen, går man sen ner fyra. Det är bättre att man går i skolan, kan läsa, för allt som man kan göra, leva livet som det är." **kille**

"Att man verkligen har ett schema. För jag skulle nog säga att har man rutiner och ett schema. Då finns det inte så mycket plats för annat. För då är det verkligen ett schema du gör måndag till söndag. Och då gör du inget annat utöver det. Du följer verkligen det schemat. Och då tror jag ändå att man blir mer självsäker i sig själv. Och man vet verkligen vad man vill. Man blir mer klokare. Och då tror jag att det unnar ändå en i slutändan. Än att man inte har något schema. Och man vet inte vad man ska göra. Och jag tror att bland de farligaste grejerna är att när man är uttråkad. Då är man kanske kapabel till att vara spontan och göra vad som helst. Och det är det man inte ska vara. Man ska ha ett schema där man följer och, ja." **tjej**

"Inte umgås med dåliga vänner eller kriminella. Och försöka hålla sig till bra, alltså, bra vänner. Jobba, träna. Så att träningen kan få en människa att ändra." **han fortsätter** "Alla mina kriminella vänner, ingen av dem bryr sig om mig. Fattar du? Ingen av dom ringer och frågar hur jag mår här inne. Om jag behöver någonting eller

inte. Den enda som de ringer, det är de som sköter sig och jobbar. Alltså bra vänner, fattar du? Det är bara dem." **kille**

"Att man kan berätta om det är något som händer. Att man kan berätta det för vuxna." **kille**

"Vissa kanske tycker att det är coolt. Men det är inte coolt. Jag har hamnat i problem och sådant för att det har bara varit så hela mitt liv typ. Jag umgås inte med kriminella eller begår brott för att jag tycker det är coolt eller för att jag vill vara någon. Hade jag växt upp med alla förutsättningar, jag hade haft familj med bra pengar, om jag kunde gå på sporter eller massa sådant där, så hade jag varit glad över det. Jag har träffat rikemansbarn här som leker gangster och de leker kriminella och de leker att de är fattiga. Alltså, håll käften. Det är inte coolt. Jag stör mig på det där. Så att, jag vet inte. Om man inte tror på det så får man testa och se med sina egna ögon. Men i slutet av dagen, man kommer komma fram till att det här är inte värt det. Det är inte så som man tror." **tjej**

Även i vår enkätundersökning har vi fått fritextsvar med råd till andra barn. Råden stämmer väl överens med vad som framkommit i våra intervjuer. I vissa enkätsvar framkommer även djup ånger hos barnen och de unga. De beskriver att det kriminella livet får många konsekvenser, och att det inte finns några lyckliga slut, samtidigt som de försöker peppa andra barn att inte ge upp och ta fel väg.

"Följ inte strömmen, bara för att dina vänner begår brott så måste inte du. Motbevisa alla som tror att du är misslyckad. Att ta någons liv är inte coolt. Det är tragiskt. Det är det värsta du kan göra mot dig själv för du tvingas leva med det resten av ditt liv." **kille**

"Tänk på att allting kommer med ett pris, och livet som kriminell innebär att du förlorar all kontakt med de du älskar, och relationer förstör. Du är plötsligt helt ensam i en kall värld där dina vänner blir fiender, sömnlösa nätter, tillsvårigheter och där döden ständigt knackar på dörren. Det är priset man betalar. Det finns inga lyckliga slut." **kille**

"Att göra rätta saker, inte bli lurad av bilden av hur kriminaliteten ser ut idag. Ingen som är djupt involverade kan ta sig ut, och alla har fiender. Och det är ett liv ingen vill leva. Att behöva skada eller döda andra är hemskt. Ingen ska behöva vara i den sitsen. Även om du haft dåliga omständigheter i livet, ge inte upp och ta inte fel väg." **kille**

4.5.1 Specifika råd till unga tjejer

De flesta råden är riktade till både tjejer och killar. Det finns dock några råd som framför allt är riktade till yngre tjejer, och flera råd är av relationell karaktär och handlar om att inte lita på människor, att inte bli ihop med fel killar och att inte svika sin familj.

"Sluta lita på människor. Försök tänka på dig själv typ". **tjej**

"Jag hade bara förklarat hur det är och liksom, det är inte värt det. Och göra familjen sårad och sånt." **tjej**

"Och det här med partner. Att man verkligen ska veta vad är bra för mig. Vad vill jag egentligen? Kommer jag verkligen nå till mitt mål om jag är med den personen? Eller kommer den personen att downgradea mig? Eller kommer jag verkligen att upgrada? Så det är verkligen så mycket man måste egentligen tänka på." **tjej**

"Stå upp för dig själv. Lär dig läsa av falskhet. Dela inte med dig av allt, de kommer använda det mot dig." **kille, fritextsvar i enkätundersökning**

4.5.2 Specifika råd till unga killar:

Råden som framför allt riktar sig till killar är ofta mer inriktade på vänskapsrelationer och att yngre killar förtjänar riktiga vänner, inte gäng som vill utnyttja dem. För de som redan är i kriminalitet är rådet att man måste bryta med vänner och kanske flytta, även om man inte vill.

"Råd till unga killar på väg in: Du förtjänar bättre än de som bara vill utnyttja dig" **tjej**

"Om man ska förändra sitt liv måste man bort från gamla vänner". **kille**

"Kanske byta skola, byta stad, något sånt. Men det är ju inget man vill, fattar du? Men kanske något man behöver, men jag vill inte det." **kille**

4.6 Barn och unga ger råd om hur återfall i kriminalitet kan förebyggas

Barn och unga efterlyser en ordning där tiden som frihetsberövad i större utsträckning används till vård och behandling utifrån individuella behov. De lyfter också behovet av bättre stöd för att komma tillbaka in i samhället. De ser stora risker med systemet där barn och unga med olika problematiker förs samman och lär sig av varandra, exempelvis på HVB och S-hem. En fördjupning av situationen för frihetsberövade barn och unga, och deras tankar och drömmar återfinns i Barnombudsmannens årsrapport för 2025.

"Alltså. Just för ungdomar och så. Så hade det ju varit bättre att. När de får ett straff. I stället för att hamna på Sis, där de sitter med andra ungdomar som har. Alltså, samma tankesätt. Så blir det att man. Alltså, ja. Det blir en skola för kriminella. Där de lär sig av varandra. Och de pratar. De får nya kontakter. Lägga en fotboja eller någonting och. Tvinga de här ungdomarna till att gå till skolan. Eller, alltså, göra någonting för att. Ja, men. Komma tillbaks in i samhället." **kille**

"Dela upp Sis på två olika sätt, de som behöver hjälp och kriminella för sig." Han säger även: "Ungdomar ber andra ungdomar att göra saker mot pengar. Mest på Sis." **kille**

En av killarna vi har intervjuat menar att många kriminella inser konsekvenserna av sina handlingar först när det är för sent, till exempel när de döms till livstids fängelse. Han menar att människor måste ha något att komma ut till, annars återvänder de till samma miljö och vänner som drog in dem i kriminaliteten från början. Då är risken stor att de snabbt återfaller. Han har flera tankar om vad som skulle kunna hjälpa unga och att förändra deras framtid. Själv vill han bli lärare och stötta barn och deras familjer tidigt, innan problemen eskalerat. Han fortsätter:

"Soc ska hjälpa ungdomar som hamnat i kriminaliteten att t ex hjälpa dem med bostad någon annanstans. Jag tycker också att om man söker om hjälp ska soc inte ge avslag utan ge hjälpen." **kille**

5. Barnombudsmannens analys

I våra djupintervjuer har barn och unga berättat om en uppväxt präglad av våld, inklusive hedersrelaterat våld och förtryck, kriminalitet, psykisk ohälsa och missbruk.

Barnombudsmannens slutsats, som är i linje med forskningen, är att svåra uppväxtvillkor ökar risken för att barn och unga ska involveras och utnyttjas i kriminalitet.³⁶ Barn och unga har deltagit för att de vill bidra till att förbättra för andra barn. De har konsekvent påtalat att vuxna behöver vara mer närvarande i barns liv och att barn själva måste vara delaktiga i utformningen av stöd och insatser.

De barn och unga vi samtalat med är dömda eller misstänkta för mycket allvarliga brott. I princip alla är medvetna om att de har gjort fel och de har inte ifrågasatt frihetsberövandet. Flera har snarare gett uttryck för att det var skönt att bli tagen eftersom de inte kunde få stopp på sin kriminalitet på egen hand. De har också saknat vuxna som kunde hjälpa dem.

Barnombudsmannen ser ett behov av att samhällsaktörer i högre utsträckning reflekterar över brister i stöd och hantering av barns utsatthet tidigt i livet. Många barn och unga berättar att de inte känt sig sedda eller hörda av de vuxna som varit ansvariga för deras skydd, och att de lämnats ensamma med sina trauman och svårigheter. Samhället måste bli bättre på att tidigt identifiera riskfaktorer i barns liv, exempelvis genom att arbeta med screening för våld, missbruk och psykisk ohälsa, så att barn som behöver stöd identifieras tidigt. Ju tidigare samhället ingriper, desto mindre är risken att allvarliga problem uppstår.

Barnombudsmannen kan konstatera att de kriminella nätverken är skickliga på att identifiera yngre barn med svårigheter i livet, och de vet hur de ska locka in barnen i en kriminell livsstil. Kriminella har också goda kunskaper om hur de kan utnyttja killar respektive tjejer, för att själva undvika längre straff.

Barnombudsmannen ser att både killar och tjejer luras in i och utnyttjas av kriminella nätverk. Det finns dock könsskillnader både vad gäller inträde i den gängkriminella miljön, och rollerna inom kriminella nätverk. Det som framkommit i Barnombudsmannens djupintervjuer speglar i stort sett det som tidigare kartläggningar och forskning visat.

Killar som Barnombudsmannen samtalat med har lättare att beskriva utsattheten för andra, yngre killar, men svårare att beskriva sin egen utsatthet. Det kan bero på föreställningar om maskulinitet. Dessa påverkar både hur killar pratar om sin utsatthet och sin roll i kriminella nätverk. Det går i linje med brittisk forskning där begreppet *protestmaskulinitet* används.³⁷ Där beskrivs hur skapandet av maskulinitet i marginaliserade grupper kan skilja sig jämfört med det omgivande samhället. Killar som har blivit utsatta för våld i hemmet och involverats i gäng har i den studien skapat maskulinitet genom bland annat använda våld som maktmedel, avvisa offerstatus, skolfrånvaro, langning av droger och inträde i gäng.³⁸

Det är även viktigt att komma ihåg att det faktum att unga tjejer i hög grad utnyttjas av kriminella, inte utesluter att enskilda tjejer själva ser sig som aktörer i den kriminella miljön och begår allvarliga brott. Om samhället missar den aspekten är det svårt att vända utvecklingen.

³⁶ Läs vidare i Barnombudsmannens årsrapport 2025.

³⁷ Levell, J. (2022). *Boys, childhood domestic abuse, and gang involvement: Violence at home, violence on-road*, s. 145

³⁸ Levell, J. (2022). *Boys, childhood domestic abuse, and gang involvement: Violence at home, violence on-road*, s. 145

Tjejer som placeras i samhällsvård, exempelvis på HVB, Sis-hem eller i familjehem, är särskilt utsatta. Många av tjejerna har varit med om traumatiska händelser, våld eller övergrepp, vilket gör dem sårbara för manipulation. Kriminella nätverk är skickliga på att utnyttja sårbarheten genom att erbjuda tjejerna en känsla av trygghet, tillhörighet eller bekräftelse, samtidigt som de dras in i kriminalitet och utnyttjas.

Barnombudsmannens intervjuer visar att även killar som placeras i samhällets vård har varit med om traumatiska händelser. För killar tar det generellt längre tid innan de får insatser av samhället. Deras vårdnadshavare tackar i större utsträckning nej till insatser och för killar med kriminellt beteende ses deras utsatthet nästan enbart som en konsekvens av det eget beteende³⁹. Många killar har berättat att de kommit till institutioner som varit värre än den situation de placerats för att komma bort ifrån. Killarna har även beskrivit att den tillhörighet, identitet och bekräftelse som gängen erbjuder lockar många.

En annan särskild sårbar grupp är tjejer som utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck. De som växer upp i denna kontext utan samhällets stöd och hjälp löper en ökad risk att dras in i kriminella nätverk. När samhället misslyckas med att skydda dem från hedersrelaterat våld och förtryck kan de istället rekryteras av kriminella eller själva söka trygghet hos personer inom kriminella miljöer, exempelvis gängledare. Initialt erbjuds tjejerna skydd och frigörelse från hedersnormerna, men relationen leder ofta till ytterligare utnyttjande, exploatering och våld. För killar i hederskontext finns däremot ofta krav på att kontrollera och bestraffa systrar eller andra kvinnliga familjemedlemmar. De har därför tydligt ett våldskapital med sig hemifrån. Vidare liknar de patriarkala strukturerna i gäng de som finns i en hederskontext.

Barn och unga som är djupt involverade i gängkriminalitet beskriver ofta en känsla av att vara fast i en livsstil där de saknar alternativ. Gängmedlemskapet erbjuder en form av status, identitet och tillhörighet som de har saknat under uppväxten. Inom de kriminella nätverken är våld en integrerad del av verkligheten och en förutsättning för att överleva och vinna respekt. Detta förstärker en destruktiv cykel där barn och unga oavsett kön inte bara accepterar våldet, utan använder det som ett verktyg för att etablera sin egen position.

Barnombudsmannen kan se en förskjutning i samhällsdebatten när det gäller synen på barn som rekryteras in i kriminalitet, särskilt vad gäller unga killar. Det tycks lättare att se utsattheten och hur barn utnyttjas i kriminalitet när det handlar om unga tjejer. Samtidigt visar Barnombudsmannens material hur även unga killar luras in, utpressas och utnyttjas. Killarna ses dock av många endast som förövare. Att även killar som är involverade i gängkriminella miljöer i hög utsträckning har varit utsatta för våld i hemmet under uppväxten, som Barnombudsmannen redovisar, stämmer väl överens med bland annat brittisk forskning.⁴⁰

Det svek och den ilska som barnen uttrycker skiljer sig inte åt mellan könen. Både killar och tjejer lider av konsekvenserna av en uppväxt där utsatthet för våld är en stark gemensam nämnare. För att kunna ge rätt insatser till barn och unga måste vi se riskfaktorerna som finns oavsett kön. Barnombudsmannen anser att det är avgörande att samhället inte utgår från en förenklad bild där tjejer utnyttjas medan killar bara är förövare.

Vi har inte gått in i detalj och analyserat barnens egna råd till vuxna men vi hoppas att många kan ta till sig av dem. Barnombudsmannen kan konstatera att i princip samtliga intervjuade barn och unga betonar vikten av att satsa på barn och unga, särskilt de med svåra uppväxtförhållanden. De beskriver att samhället måste bli mycket bättre på att fånga upp barn tidigt. Barnens råd sammanfaller väl med vad exempelvis Danmark gjort för att vända trenden,

³⁹ Persdotter, B. (2024). *NUSO, Nationell uppföljning av socialtjänstens omställning. PM 1: Inledande nationella resultat från delstudie 1 om avslutade barnavårdsutredningar*, s. 17.

⁴⁰ Levell, J. (2022). *Boys, childhood domestic abuse, and gang involvement: Violence at home, violence on-road*.

att parallellt med hårda straff ge långsiktiga förebyggande insatser och göra en satsning på välfärd och skola. Det är avgörande att Sverige satsar på mer träffsäkra förebyggande insatser. Barnombudsmannen ser exempelvis ett behov av att ta fram förebyggande material som kan användas i skolan. Ett sådant material bör tas fram tillsammans med barn och unga som har erfarenhet av att begå brott och innehålla råd till andra barn.

Utifrån samtal med barn och unga gör Barnombudsmannen bedömningen att det finns en utbredd tysthetskultur i kriminella nätverk. Barn och unga har kännedom om och bevis gällande grova brott, men de berättar inte för rättsväsendet. Att berätta för polisen skulle innebära väldigt stora risker för barn och unga, både vad gäller sin och sina anhörigas säkerhet, men även utifrån de hållhakar som finns på de själva. Detta, sammantaget med den låga tillit till myndigheter och det skydd som finns, gör att barn och unga fortsätter vara tysta. Barnombudsmannen ser att Sverige, som ett led i det brottsförebyggande arbetet, bör möjliggöra för barn och unga att träda tillbaka från ett planerat brott och avslöja brottsplaner. Det kan bidra till att allvarliga brott kan förhindras mot att barnet undkommer straffansvar. Sverige behöver även se över det vittnesskydd och personskydd som finns för de barn och unga som väljer att berätta.

Barn och unga beskriver att de önskar möta vuxna som är snälla, vänliga, empatiska och genuint engagerade i arbetet med barn och unga. Deras råd är sprungna ur en egen erfarenhet av att sakna vuxna som sett dem och frågat hur de mår, och de är besvikna på att inte ha fått hjälp med till exempel sin egen våldsutsatthet. De önskar att andra barn får tillgång till allt det de aldrig fick själva, för att inget annat barn ska vara med om deras liv och erfarenheter.

Det kan inte ses som något annat än ett samhälleligt misslyckande att så många barn känner sig förbisedda och tvingade att hantera sin svåra utsatthet på egen hand. Likaså att det finns ett uppenbart ointresse att se bortom barnets beteende och se till att barnet får adekvat stöd i rätt tid. Ansvar för ett engagerat och empatiskt bemötande omfattar alla aktörer som ska ge barn tillgång till rätt stöd och skydd mot alla former av våld, likväl som förutsättningar att klara av skolan. Det stärker inte bara barns självbild och förtroende för vuxenvärlden under uppväxten, utan är också en viktig grund för att frihetsberövade barn och unga bättre kan återintegreras i samhället. Detta är av stor betydelse för att minska risken för återfall i kriminalitet och för att ge barn och unga en möjlighet till en bättre framtid.

6. Referenser

Arnell, L., Moberg Stephenson, M., & Vogel M. A. (2024). Forskningsöversikt: Flickor och unga kvinnor i kriminella gäng. Riskfaktorer, delaktighet och stödinsatser. Barnombudsmannen.

Barnombudsmannen. *Webbstöd för barns delaktighet*, <https://www.barnombudsmannen.se/stod-och-verktyg/genomfora-barnkonventionen/barns-delaktighet-och-inflytande/webbstod-for-barns-delaktighet/>.

Barnombudsmannen (2024). "För det är det enda man har". Flickors röster om brott och brottsliga miljöer.

Barnombudsmannen (2025) "Det har alltid funnits våld, alltså när det funnits problem". Åtterrapporering av regeringsuppdraget barn och ungas uppväxt- och levnadsförhållanden och risk för att involveras och utnyttjas i kriminalitet, Dnr BO2025-0074

- Belknap, J., & Holsinger, K. (2006). The gendered nature of risk factors for delinquency. *Feminist Criminology*, 1(1), 48–71.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Brottsförebyggande rådet (2023). *Barn och unga i kriminella nätverk. En studie av inträde, brott, villkor och utträde*.
- Brottsförebyggande rådet. *Dödligt våld*, <https://bra.se/amnen/dodligt-vald>.
- Estrada, F., Bäckman, O., & Nilsson, A. (2016). The darker side of equality? The declining gender gap in crime: Historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts. *British Journal of Criminology*, 56(6), 1272-1290
- Estrada, F., & Nilsson, A. (2012). Does it cost more to be a female offender? A life-course study of childhood circumstances, crime, drug abuse, and living conditions. *Feminist Criminology*, 7(3), 196-219.
- Gorman-Smith, D., & Loeber, R. (2005). Are developmental pathways in disruptive behaviors the same for girls and boys?. *Journal of Child and Family Studies*, 14, 15-27.
- Gålnander, R. (2020). *Maintaining desistance. Barriers and expectations in women's desistance from crime*. Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet
- Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga.
- Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård.
- Levell, J. (2022). *Boys, childhood domestic abuse, and gang involvement: Violence at home, violence on-road*.
- Nationellt centrum för kvinnofrid, Uppsala universitet. *Mäns utsatthet för sexuellt våld*, <https://www.uu.se/centrum/nck/kunskapsbank-om-vald/fakta-och-forskning-om-vald/mans-utsatthet-for-sexuellt-vald>.
- Persdotter, B. (2024). *NUSO, Nationell uppföljning av socialtjänstens omställning. PM 1: Inledande nationella resultat från delstudie 1 om avslutade barnavårdsutredningar*.
- Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2024). *Lägesbild över aktiva gängkriminella i Sverige*. Dnr: A498.909/2023.
- Polismyndigheten, Nationella operativa avdelningen (2022). *Kvinnors inverkan och delaktighet i det grova våldet i kriminella miljöer*. Dnr. A440.265/2019.
- Socialstyrelsen (2019). *Vård för barn och unga i HVB utifrån deras samlade behov. Förutsättningar och former för integrerad och annan specialiserad vård*.
- Socialtjänstlag (2001:453).
- Steffensmeier, D., & Allan, E. (1996). Gender and crime: Toward a gendered theory of female offending. *Annual Review of Sociology*, 22, 459–487.

7. Bilagor

Barnombudsmannens enkät till frihetsberövade barn och unga

8. Kostnadsberäkning / Ekonomisk redovisning

För genomförandet av projektet har Barnombudsmannen nyttjat 1 284 187 kronor från anslaget 5:2 Barnets rättigheter, anslagsposten 6 Barnets rättigheter (S2023/02468).

Beslut i detta ärende har fattats av barnombudsmannen Juno Blom. Föredragande har varit utredaren Sara Platten Bäckström. I den slutliga handläggningen har även utredarna Iman Nilsson och Linnéa Jaurell, biträdande avdelningscheferna Martina Blombergsson och Tove Björnheden samt avdelningscheferna Erik Henriksson och Malin Morell deltagit.

2025-02-28

Juno Blom

Barnombudsman

Sara Platten Bäckström

Utredare

Barnombudsmannen är en statlig myndighet med uppdrag att företräda barns och ungas rättigheter utifrån FN:s konvention om barnets rättigheter. Vi har regelbunden dialog med barn och unga för att få kunskap om deras villkor och vad de tycker i aktuella frågor. Vi bevakar och driver på genomförandet av barnkonventionen i kommuner, landsting/regioner och myndigheter. Barnombudsmannen informerar, bildar opinion och föreslår förändringar i lagar och förordningar i frågor om barns och ungas rättigheter.

Barnombudsmannen
Box 22106
104 22 Stockholm
Telefon: 08-692 29 50
info@barnombudsmannen.se
www.barnombudsmannen.se